

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet som en del av masterstudiet i spesialpedagogikk ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Fakultetet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Pedagogisk institutt.

Denne prosessen har vært en berg og dalbane for meg. Prosessen har vært svært lærerik for meg både personlig og faglig. Det har vært svært utfordrerne med mange følelser i sving. Det har vært periodevis jobbing med oppgaven, da utfordringene til tider har føltes for stor og motivasjonen fikk seg en knekk. Likevel ble oppgaven ferdig og det er svært mange som fortjener ros i det jeg avslutter mitt kapittel som student og også i det siste ord blir trykket inn i dette dokumentet.

Først og fremst vil jeg takke alle mine informanter som deltok i studien. Deres tillitt, styrke og vilje til å dele deres sterke erfaringer og opplevelser med meg. Uten dere hadde jeg ikke kunnet fullføre denne oppgaven med den tematikken jeg har skrevet om. Tusen takk!

Min veileder gjennom hele oppgaven, Arve Gunnestad fortjener en takk. Jeg visste hvem du var før oppgaven ble diskutert, og var klar på at jeg ønsket deg som min veileder. Takk for oppfølging, forståelse og gode råd på veien.

Takk til mine medstudenter og tidligere medstudenter de siste 5 årene. Trøstende ord, motiverende taler og stahet har gjort at denne oppgaven ikke ble avsluttet når det sto på som verst. Spesielt takk til deg, Ingrid Beate Jørstad for at du er en fantastisk studentpartner.

Takk til mine tre arbeidsplasser for forståelse og tålmod. Takk for at dere har gjort det mulig for meg å få tid til oppgaven. Uten deres fleksibilitet hadde ikke dette vært mulig.

Til slutt må jeg rette den største takken til min kjære familie. Fredrik Hansen, min samboer som har levd med meg dette året. Du har støttet meg hele veien og aldri gitt meg opp. Takk til vår kjære sønn Sigurd som alltid er så blid. Du gir meg glede og motivasjon hele tiden. En stor klem sendes til min mamma og pappa.

TUSEN TAKK.

Marte Smedsund

Sammendrag av oppgaven

1. Innledning, formål og bakgrunn, forskningsspørsmål og temaets aktualitet

I denne innledningen vil jeg presentere bakgrunnen for valg av tematikk og formålet med studien. Jeg vil videre presentere forskningsspørsmål og gjøre rede for temaets aktualitet.

2. Teoretisk rammeverk

I det teoretiske kapitlet av oppgaven vil jeg presentere teorien som legger grunnlaget for drøftingen i kapittel 4. Den teoretiske rammeverket skal også gi leseren innsikt i tematikken. Jeg vil gjøre rede for rusmiddelbruk, familien i rus og økt sårbarhet for barna, ulike følelser for barna og foreldrefunksjoner. Jeg avslutter med å gjøre rede for resiliens, risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer.

3. Metode

I det metodiske kapitlet vil jeg gjøre rede for min metodiske fremgangsmåte ved å presentere mitt valg for metode, intervju og gjennomføring og avslutte med validitet, reliabilitet og generalisering. Alle informanter som er med i denne oppgaven er i dag over 18 år. Gjennom intervjuet med meg ser de tilbake på sin barndom.

4. Funn og drøfting

Alle mine informanter har vokst opp med en mor i rus. I dette kapitlet vil jeg presentere mine funn med ulike sitater og utsagn fra mine informanter. De funnene jeg har kommet frem til blir presentert ved at jeg under hvert sitat eller utsagn sier noe om hvordan jeg tolker disse. Deretter vil jeg drøfte disse i lys av relevant teori som tidligere har vært presentert i teori-kapitlet.

4. Avslutning

Jeg avslutter denne oppgaven med en sammenfatning av oppgavens hovedfun

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	3
1.1 FORMÅL OG BAKGRUNN	3
1.2 FORSKNINGSPØRSMÅL.....	3
1.3 TEMAETS AKTUALITET.....	4
2.0 TEORETISK RAMMEVERK	5
2.1 INNLEDNING:	5
2.2 RUSMIDDELBRUK.....	5
2.2.1 Hva er alkohol?.....	5
2.2.2 Hvordan kan vi forstå avhengighet?.....	6
2.3 FAMILIE I RUS OG ØKT SÅRBARHET FOR BARNA.....	7
2.3.1 Barns rettigheter som pårørende.....	9
2.3.2 Benektelse og skjult rusmisbruk.....	10
2.3.3 Uforutsigbarhet og ukontrollerbarhet.....	11
2.4 FØLELSER HOS BARNA	12
2.4.1 Sinne og skuffelse.....	12
2.4.2 Redsel og frykt	13
2.5 FORELDREFUNKSJONER.....	13
2.5.1 "Godt nok" foreldreskap.....	14
2.5.2 Foreldrenes evne til innlevelse.....	15
2.5.3 Foreldrenes evne til å prioritere barnets utviklingsmessige behov.....	16
2.6 RESILIENS, RISIKOFAKTORER OG BESKYTTELSESAKTORER	17
2.6.1 Resiliens	17
2.6.2 Beskyttelsesfaktorer.....	18
2.6.3 Risikofaktorer	20
3.0 METODEDEDEL	21
3.1 INNLEDNING	21
3.2 VALG AV METODE	21
3.2.1 Kvalitativ forskningsmetode.....	21
3.2.2 Intervju som forskningsmetode.....	22
3.2.3 Forskerrollen i kvalitativ forskning.....	23
3.3 INTERVJU OG GJENNOMFØRING	24
3.3.1 Utvalg av informanter	24
3.3.2 Intervjuguide.....	25
3.3.3 Gjennomføring av intervju.....	25
3.3.4 Bearbeiding av datamaterialet.....	26
3.3.5 Koding og Kategorisering	27
3.3.6 Analyse og Tolking.....	28
3.3.7 Etske vurderinger.....	28
3.4 VALIDITET, RELABILITET OG GENERALISERING	29
3.4.1 Validitet	29
3.4.2 Relabilitet.....	30
3.4.3 Generalisering.....	31
4.0 FUNN OG DRØFTING	32
4.1 INNLEDNING	33
4.2 INFORMANTENES BAKGRUNN.....	33
4.3 FØLELSER KNYTTET TIL EN RUSPREGET OPPVEKST	35
4.3.1 Sinne og aggresjon.....	35

4.3.2 Redsel og frykt	37
4.4 BENEKTELSE OG SKJULT MISBRUK.....	41
4.4.1 Løgn og fornektelse	41
4.4.2 Å leve et liv i skalkeskjul	43
4.5 FORELDREFUNKSJONER.....	46
4.5.1 Foreldrenes evne til innlevelse.....	46
4.5.2 Foreldrenes evne til å prioritere barnets utviklingsmessige behov.....	49
4.6 HVA VAR TIL HJELP?.....	50
4.6.1 Økt sårbarhet	51
4.6.2 Søskken og venners familie.....	55
4.6.3 Mestring i skole og idrett	58
5.0 AVSLUTNING	61
5.1 SAMMENFATNING AV STUDIENS HOVEDFUNN.....	61
REFERANSELISTE	64

VEDLEGG A) INFORMASJON TIL INFORMANTER OG SAMTYKKEERKLÆRING

VEDLEGG B) INTERVJU GUIDE

VEDLEGG C) NORSK SAMFUNNSVITENSKAPELIG DATATJENESTE

1.0 Innledning

Denne oppgaven tar for seg hvordan barn kan oppleve en oppvekst hvor mor misbruker alkohol, og hva disse barna syntes var til hjelp for dem i oppveksten. Alle informantene er over 18 år i dag, og slik sett blir dette en retrospektiv oppgave hvor de ser tilbake på barndommen sin og forteller meg sin opplevelse av den. Videre i denne innledningen ønsker jeg å presentere formålet med studien, forskningsspørsmål og temaets aktualitet.

1.1 Formål og bakgrunn

Bakgrunnen for valget av denne tematikken stammer fra min generelle interesse for å arbeide med og for barn. Jeg har tidligere utdanning fra Dronning Mauds Minne Høgskole (DMMH) i Trondheim. Utdanningen er en bachelorgrad som barnehagelærer. Jeg har alltid vært glad i, og interessert i barn og kanskje har jeg vært spesielt interessert i barn som har det hatt det vanskelig. Det er en interesse som resulterer i at jeg vil vite mer, for å kunne prøve å forså hvordan dette kan oppleves for barn. Grunnen til at tematikken ble barn med foreldre i rus kommer av at jeg gjennom mitt voksne liv har møtt mennesker som forteller at de selv har opplevd en slik barndom, men at det ikke var noen som visste om det, eller gjorde noe med det. Det virker for meg som at det er mange som har hatt en slik oppvekst og som synes det var en veldig vanskelig tid, både der og da, men også i ettertid.

Dersom man vet mer om hvordan dette kan oppleves kan man også være mer til hjelp for disse barna. Selv om denne studien legger vekt på individuelle og unike opplevelser, og på ingen måte er ute etter å generalisere for alle barn, så vil man gjennom hele arbeidet med studien få dyp innsikt i tematikken og hvordan *noen* barn kan oppleve en slik oppvekst.

Denne studien er ikke bare for meg, men kan også være til hjelp for andre som arbeider med barn og for barn som har opplevd en slik barndom selv. Formålet med studien er altså å få en bedre innsikt i hvordan tre ulike informanter opplevde en slik barndom og hva som var til hjelp for dem.

1.2 Forskningsspørsmål

Denne masteroppgaven er skrevet som en del av masterstudiet i spesialpedagogikk ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Fakultetet for Samfunnsvitenskap og Teknologiledelse, Pedagogisk institutt. Jeg har valgt ut tema selv, og skriver denne uten noen samarbeid med andre enn mine informanter og min veileder. I starten av prosjektet ønsket jeg å se mer på søskenrelasjonene til disse barna, men etter hvert som oppgaven tok form og jeg satt igjen med materialet fra intervjuene, valgte jeg å rette fokus mer på hvordan opplevelsen

var for de ulike informantene og hva som var til hjelp for dem, selv om søskenrelasjonene er i fokus også nå. Etersom problemstillingen har blitt endret underveis, vil vedleggende som ligger ved i oppgaven være fra den gamle problemstillingen hvor søskenrelasjonene var i hovedfokus. Det at jeg har endret problemstilling har vært av betydning for innholdet i oppgaven, da jeg har tatt utgangspunkt i informasjonen dra deltagerne, og bygd oppgaven ut fra deres svar. Problemstillingen lyder som følgende:

”Hvordan kan det oppleves for et barn å vokse opp med foreldre som ruser seg, og hva var til hjelp for dem?”

1.3 Temaets aktualitet

Mange barn lever i dag en barndom med foreldre som misbruker rusmidler, og spesielt alkohol. I følge Olofsson & Lindemann (2003) er alkohol det mest brukte rusmiddelet og dermed også mest intrigert i samfunnet vi lever i. Det vil på den måten også påvirke barna i stor grad da mange av disse menneskene har rusproblemer selv om de har barn. Dette vil påvirke barna ved at de påføres uheldige opplevelser og fordi de kan miste viktige sider ved den oppmuntring og støtte fra sine foreldre. (Hansen, 1990). Barn som vokser opp med foreldre med rusproblemer har også en betydelig økt risiko for å utvikle spekter av vanker med konsekvenser for deres utvikling og livskvalitet. (Kvvello, 2010). Det er grovt beregnet at det er mellom 50.000 – 150.000 barn som bor sammen med foreldre som er høykonsumenter av alkohol. (Rossow, Moan & Natvig, 2009). I følge Kvvello (2010) viser studier at en fjerdedel av disse barna utvikler psykiske lidelser sammenlignet med en tiendedel av barn som ikke har rusavhengige foreldre.

I denne studien vil en kunne få en bedre innsikt i hvordan denne barndommen har vært for de informantene som har deltatt. Vi vil få vite barndommen har gitt dem noen vansker i ettertid, og vi vil også kunne se hva som de selv har opplevd som hjelpende i tiden. Studien viser oss også hvor ulikt en slik barndom kan oppleves. Dersom vi får en bedre innsikt i tematikken, både gjennom det teoretiske, og ved informasjonen til informantene, vil det gi oss en bedre forståelse både rent teoretisk men også hvordan dette kan oppleves individuelt. Ved økt kunnskap og forståelse kan en også være til hjelp for disse barna. Mange barn lever i dag i et ruspreget hjem, og jeg under meg over om disse barna bli oppdaget, og får den hjelp og oppfølging de trenger. Det kan tenkes at mange synes det er vanskelig å gripe inn i familier med en slik problematikk da dette er svært privat og alvorlig.

2.0 Teoretisk rammeverk

2.1 Innledning:

I dette kapitlet vil jeg presentere den teoretiske rammen som vil ligge til grunn for min forskningsoppgave. Jeg innlede med en presentasjon av rusmiddelbruk. Jeg vil her ta for meg hva alkohol er, og hvordan vi kan forstå avhengighet. Videre vil jeg ta for meg hvordan barn i en slik oppvekst har økt sårbarhet og hvordan vi kan forstå en familie preget av rus. Jeg vil presentere ulike følelser som kan oppstå hos barna, og se på ulike foreldrefunksjoner. Jeg avslutter med å gjøre rede for resiliens, risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer.

2.2 Rusmiddelbruk

Rusmidler har noen fellestrekk når det gjelder virkning etter inntak. Det vil være en følelse av velvære, nedsatt evne til å tenke kritisk, nedsatt hukommelse og læringsevne, svekket konsentrasjon og økt impulsivitet. (Brandt og Grenvik, 2010, s. 23)

2.2.1 Hva er alkohol?

Alkohol er i dagligtalen en betegnelse på drikker som inneholder etanol i en mengde som tilsvarer mer enn 2,5 volumprosent. Det er det overlegent mest brukte rusmiddelet i den vestlige kulturkrets. Vi kan dele inn alkoholholdige drikker i 3 grove deler. Disse hovedgruppene er øl, vin og brennevin. Vi kan i tillegg fruktdrikker som cider/rusbrus som inneholder samme volumprosent som øl. Noen av disse alkoholholdige drikkene kan kjøpes i dagligvarehandelen mens de med sterkest volumprosent alkohol, må kjøpes på vinmonopol. Øl, cider og rusbrus kan kjøpes i dagligvare dersom de inneholder opp mot 4,7 volumprosent alkohol, mens sterkøl på styrke opp mot 8-10 volumprosent kjøpes på vinmonopolet. Det samme gjelder for vin og brennevin. (Skretting, Bye, Vedøy & Lund, 2014, s. 14)

I vår kultur forbinder vi gjerne alkohol med hemningsløshet, og heller overaskende nok gir ikke alkohol noe karakteristiske endringer av humør og stemningsleie. Men det er likevel tilskrevet i vår kultur at endringer i humør og adferd har blitt tilskrevet og forklart med alkohol. Det vil skape den avslappende ”nå-er-det-ikke-så-farlig” følelsen, noe som har store fordeler og ulemper. (Fekjær, 2009, s. 378). Virkninger av alkohol varierer fra person til person, og det er ulike måter å reagere på ved inntak. Noen blir mer sosial, avslappet og bedre

selvtillit, mens andre kan oppleve å bli nedstemt, irritabel og også aggressive. Ved høyt inntak kan den berusede oppleve en mer generell demping av de ulike hjernefunksjonene som dårlig balanse, uklar tale, tretthet og hukommelsestap. (Evjen, Kielland & Øiern, 2012, s. 64-65)

2.2.2 Hvordan kan vi forstå avhengighet?

Vi kan en forstå avhengighet som griper inn i grunnleggende hjernefunksjoner, spesielt i forhold til hjernens naturlige belønningssystem. Når en opplever noe godt, skapes det en belønningsreaksjon i hjernen, og det er dette vi kaller rus. En kan også skille mellom en fysisk og psykisk avhengighet, hvor den psykiske avhengigheten kan forstås med at personen oppnår en følelse av velvære eller tilfredstillelse ved inntak av stoffet, og at vedkommende føler de må tilføre stoffet kontinuerlig eller periodevis for å oppnå den samme effekten. Vi kan forstå den fysiske avhengigheten som at kroppen reagerer med fysisk ubehag som kvalme, diaré, hodepine osv. når stoffet ikke lengre er i kroppen. (Brandt og Grenvik, 2010, s. 24-25)

Ordet avhengighet er noe vi bruker til daglig, og det er nøytralt i den forstand at vi verken tenker at det er negativt eller positivt ladet. Det å skulle anse rusmiddelavhengighet bare som en sykdom vil gi en nokså begrensende betraktningssmåte. Det kan være mer fruktbart å ta utgangspunkt i den totalsituasjonen som personen befinner seg i. En kan stille spørsmål om hvorfor det er så mange som bruker rusmidler når de er så mange skadevirkninger, og slik som man gjerne selv kjenner til, kan selve rusvirkningen være tiltrekkende. Disse skadevirkningene som kommer av rusmisbruket er doseavhengige og oppstår første ved høye doser eller langvarig bruk. En slik bruk har felles for alle rusmidler at de kan gi avhengighet. (Evjen, Kielland & Øiern, 2012, s.59)

Det er ulike kriterier man benytter for å kunne definere hva som er skiller et normalt forbruk fra det som kan klassifiseres som rusmiddelmisbruk. Det å kunne skille et normalt forhold mot det unormale vil i bunn og grunn avhenge av betydelige forbruksbevegelser blant befolkningen. Dette vil da lede til endringer i hva som defineres som normalt versus unormalt forbruk. En kan også se på den medisinske vurderingen og slik vurdere hva som er misbruk eller ikke, altså *friskt* eller *patologisk* og *sunt* versus *helseskadelig*. (Kvellido, 2010). For de fleste av oss vil erfaringer med rus være knyttet til fest og feiring mens for andre kan det være av et rent sug. (Henriksen, 2000),

Hyppighet er relevant å se i sammenheng til misbruk eller ikke, men hyppigheten må også ses i forhold til mengde da misbruk innebærer hyppighet og store mengder hvis man ser bort i fra eksempelvis periodedrikking. Desto hyppigere man benytter seg av rusmidler, desto større er sjansen for at det foreligger et misbruk. Hvor man velger å benytte seg av rusmidler er av betydning når man ser på misbruket. Det er mer normalt å ruse seg i sosiale sammenhenger enn å ruse seg alene. Her vil det også være naturlig å trekke frem kontrollen over inntaket når det gjelder tid, sted og mengde. Dette vil imidlertid ikke gjelde på tvers av alle situasjoner da rusmisbrukere omgås hverandre og ruser seg sammen. Det er også store forskjeller på det å kose seg i festlige lag enn det å kjenne et sug etter å ruse seg eller evt. slukke sorger osv. De fleste rusmiddelmissbrukere vil opplyse at de har god kontroll på inntaket og kan stoppe når personen selv vil. Misbrukerne vil også vurderes i av andre som står personen nær, som venner, barn og foreldre. Det er ikke uvanlig at personen kamufleres av de som står en nær og selv benekter sitt eget rusmiddelmissbruk. (Kvillo, 2010)

2.3 Familie i rus og økt sårbarhet for barna

Mange mødre misbruker alkohol under svangerskapet, og det medfører sine risikoer da barnet kan være født med misdannelser, være for tidlig født og med lav fødselsvekt. (Killén & Olofsson, 2003, s. 62- 63). Dersom mor drikker under svangerskapet kan barnet utvikle føtalt alkohol syndrom (F.A.S). Skadene består som oftest av generell veksthemning både i fosterstadiet og også etter fødselen og hjerneskader. Hjerneskadene kan vises som blant annet språklige, motoriske, læring – og konsentrasjonsvansker. I tillegg kan de utvikle diverse psykiske og atferdsmessige problemer samt utviklingshemming i ulik grad. Det er ikke uvanlig at barn med føtalt alkohol syndrom har et karakteristisk ansiktstrekk. (Lindgaard, 2008,s. 48)

Det er selvsagt ikke alle foreldre som starter sitt rusmisbruk under graviditeten, men også etter barnet er født og da også en gang i løpet av barnets oppvekst. I Mange familier er det bare en av foreldrene som utvikler et skadelig forbruk, og mest belastning følger dersom begge foreldrene har et misbruk og størst dersom problemet ligger hos mor. (Killén & Olofsson, 2003, s. 62- 63)

Alkohol er det mest brukte rusmiddelet og blir dermed en integrert del av det samfunnet vi lever i, og slik sett kan vi si at alkohol er det farligste rusmiddelet sett fra barnets perspektiv.

Mange mennesker lever i dag med et overforbruk av alkohol, og mange er således avhengige. Det er veldokumentert at alkohol ikke bare kan virke skadegjørende på de som er rundt, men også for våre organer, hjernen, nervesystemet og leveren. (Olofsson & Lindemann, 2003, s. 41). Hvis en ser bort fra hvilke skader rusmidler kan gi kroppen, kan vi prøve å forstå hvordan det kan være skadelig for mennesker rundt, men kanskje spesielt for barna. Det kan forstås ved at barna påføres uheldige opplevelser og fordi de mister viktige sider ved den oppmuntring og støtte som foreldre normalt sett viser sine barn. (Hansen, 1990, s. 7). Å vokse opp med foreldre som rusmisbrukere vil også gi en betydelig økt risiko for at barnet utvikler et bredt spekter av vansker med alvorlige konsekvenser for deres utvikling og livskvalitet. En studie viser at en fjerdedel av barn som vokser opp med alkoholavhengige foreldre utvikler psykiske lidelser sammenlignet med en tiendedel av barn som ikke har rusavhengige foreldre. (Kvillo, 2010, s. 352). Barn som vokser opp i rusbelastende hjem stor også i fare for å miste troen på sin egen påvirkningskraft for egen livssituasjon, og de kan utvikle et reaksjonsmønster med lært hjelpeløshet. Det kan vi forklare ved at de tenker og handler ut fra en forståelse av at ingenting hjelper uansett hva de gjør. (Amundsen & Melkeraaen, 2015, s. 93).

I et Norsk utvalg hvor 273 mennesker som hadde vokst opp i rusbelastede familier ble det funnet en høy forekomst av somatiske symptomer. 96% av dem hadde muskel- og skjelettsymptomer, 64% var plaget med hodepine og 69% slet med mage- eller tarmproblemer. (Amundsen & Melkeraaen, 2015, s.14). Det er også en forskjell på hvordan de ulike kjønnene reagerer på foreldres misbruk, og det viser seg at gutter har sterkere og hyppigere uttrykk av aggressivitet og opposisjonell atferd i hjemmet, mens emosjonelle vansker forekommer oftere hos jenter. (Kvillo, 2010, s. 352)

Barn vil naturligvis ha ulik grad av ressurser, sårbarhet og mestringsevne. Samtidig vil foreldrenes rusmiddelbruk ha forskjellig uttryksform, intensitet og varighet, og ikke minst vil foreldrekompetansen og nettverket rundt familien være avgjørende for barnets utvikling og eventuelle symptomutvikling. (Lauritzen & Waal, 2003,s. 26). Det er grovt beregnet at det er 50.000-150.000 barn som bor sammen med høykonsumenter av alkohol. Det er grunn til å tro at disse tallene er underrepresentert med tanke på alkoholkonsum og underrapportering av alkoholbruk. (Rossow, Moan og Natvig, 2009).

For barn som lever i familier hvor det er høyt konsum av alkohol kan man tro at mange ser tilbake på barndommen sin å tenker at det var en traumatisk tid. Traumatiserende opplevelser

kan være preget av kaos i slik grad at minnene også blir kaotisk. Hendelser eller påkjenninger som gir ulike plager også lenge etter det skjedde, kan karaktereres som traumer. (Kirkengen, 2009, s. 112 og Ruud, 2011, s.74). Relasjonstraume, også kalt emosjonell omsorgssvikt er brudd på struktur, stabilitet, forutsigbarhet og mening i barnets dagligliv. Når barnet gir signaler som ikke blir mottatt, eller at barnet ikke blir forstått eller får svar som ikke gir barnet noen mening. (Sundfær, 2012, .s 69). Det kan på den måten føles som det blir umulig å avgrense, skille eller tilordne hendelser tidligere i livet korrekt. I slike tilfeller involveres ofte andre mennesker slik at hendelsene bevitnes av andre og minnene kan bekreftes eller suppleres med andre minner. (Kirkengen, 2009, s. 112). Traumatiske hendelser kan øke risikoen for posttraumatiske stressreaksjoner (PTSD). Denne diagnosen ble første gang beskrevet i DSM for barn, og er også inkludert i det Norske diagnosesystemet som kalles for ICD-10. PTSD kan ikke diagnostiseres uten at symptomene som utvikler seg settes i sammenheng med hendelse. (Legeforeningen, 2010). Personen må ha symptomer på tre av følgende områder for å tilfredsstille diagnosen. Disse tre områdene er gjenopplevelse av den traumatiske hendelsen som eksempelvis flashbacks, mareritt og lignende. Økt beredskap herunder søvnproblemer, konsentrasjonsproblemer og overdreven vaksomhet. Siste området omhandler unngåelsesatferd/nummenhet som kan forstås som fjernhet, begrenset følelsesregister, unngåelse av aktiviteter eller personer og lignende. (Ruud, 2011, s.75)

2.3.1 Barns rettigheter som pårørende

De siste årene har det blitt en bevisstgjøring både på omfanget og skadevirkningen av foreldres rusmiddelbruk og psykiske lidelser som har gjort at barnas rettigheter har blitt styrket de siste årene. (Amundsen & Melkeraaen, 2015, s. 15). Fra nyåret 2010 styrker regjeringen barns rettslige stilling som pårørende med hensikt å ivareta barna på en bedre og systematisk måte. Barns opplevelse av trygghet, tilfredshet og en tilstrekkelig omsorg er sterkt knyttet til livssituasjonen til foreldrene. Barn med psykisk syke, rusmiddelavhengige eller alvorlig somatisk syke foreldre er i en utsatt posisjon. Helsepersonell har en posisjon som gjør det mulig å oppdage disse barna tidlig og gi dem hjelp, følge dem opp og gi nødvendig informasjon. Fra 1. Januar 2010 får Helsetjenesten en etterlengtet rettslig ramme som utgjør at det pålegges en plikt til å bidra med nødvendig informasjon samt oppfølging av de mindreårige barna. (Regjeringen, 2009)

2.3.2 Benektelse og skjult rusmisbruk

I generasjoner har det vært slik at man viser frem det man er stolt av, mens det som viser skjevhet og sårbarhet er privat. Det kan være så privat, at man ikke forteller det til sine egne barn det. (Glistrup, 2014, s. 14-15)

Rusbruk er ikke bare et konfliktfullt tema for mange familier, og svært mange vil oppleve det som svært privat. (Henriksen, 2000, s. 59) Mange foreldre kan ha et rusmisbruk som er skjult for omverden, og slik sett ha et velfungerende nettverk rundt seg. Selv om omverden er uvitende, både ser og opplever barna dette, og barna vil også skjule dette misbruket ovenfor sitt eget nettverk. Benektelse er en av de mekanismer rusmiddelavhengige ofte anvender. Dette forsvaret hos foreldre kan være en meget forstyrrende side ved misbruket for barnet i forhold til barnets kognitive utvikling. Foreldrene benekter kanskje misbruket mens barna observerer det, og dette kan gjøre det vanskelig for barnet i forsøket på å forstå og orientere seg i situasjonen. (Killén og Olofsson, 2003, s 63 og 74). Dersom barnet står ovenfor sterk benkning fra foreldrene om sitt rusmisbruk, er det en lang vei å gå for å kunne styrke foreldrefunksjonene. Dersom foreldrene ikke kan erkjenne sitt rusmisbruk vil det være vanskelig å forstå hvilke endringer som må til for å kunne gi sine barn god nok omsorg. Uten erkjennelse av rusmisbruket er det liten mulighet for at foreldrene selv å innse hvilken lidelse de påfører barna sine. (Killén og Oloffson, 2003, s. 105). Barna kan også føle seg ensom, eller tro at de er de eneste med dette problemet. I tillegg kan de føle på sterk skam nettopp fordi det er et slikt tabubelagt tema. (Ruud, 2011, 175)

En annen hyppig anvendt mekaniske blant mennesker med rusmiddelproblemer er projisering, noe som kan forstås med at man legger skyld og ansvar over på andre, særlig på barna. Barn kan føle at de er ansvarlige for misbruket og foreldrenes evne til å ha en realistisk oppfatning av barnets forstyrrelse (Killén og Olofsson, 2003, s 63 og 74)

I noen familier kan det være vanskelig å snakke om følelser. I følge Sundfær (2012) kan noen familier utvikle mønstre for hva man snakker om, og kanskje typisk er det at vi unnlater å snakke om det som er vondt. Kanskje kan den manglende kommunikasjon om skamfulle og konfliktfulle hendelser forstås som en måte vi beskytter oss selv og familien på, samtidig som vi vil beholde en slags verdighet også innad i familien. (Sundfær, 2012, s 194). Ved å unngå disse samtalene kan man gjøre dem mindre alvorlige for seg selv, og ofte kan en ved skam og sterkt ubehag oppleve at hendelsen eller de følelsene man har til situasjonen ikke stemmer med virkeligheten og ikke er tilgjengelig for bevisstheten. Altså, en slags fornektelse. Barn

tidlig lærer at rusmisbruket i familien ikke skal omtales eller snakkes om også utad, og dette resulterer i at barnas følelser og reaksjoner ofte ikke blir bekreftet eller ivaretatt av omsorgspersonene. Foreldre som ruser seg og som har små barn tar ofte tidlig ansvar for å opprettholde familiens fasade utad i forhold til barnehagen, skolen, venner, naboer, tanter og onkler osv. Det er heller ikke uvanlig at barna utvikler lojalitet til foreldrene som kan hemme hjelpeapparatets innsyn i familiens liv, eller at barna tilpasser seg på en slik måte av ikke følelser av sinne og sorg blir uttrykt. (Sundfær, 2012) Ressurser som i utgangspunktet skal brukes til lek, læring og utvikling, brukes til bekymring og tildekking for barn i sine forsøk på å skulle skjule rusmiddelproblematikken i hjemmet. (Killen & Olofsson, 2003, s. 63)

2.3.3 Uforutsigbarhet og ukontrollerbarhet

Forutsigbarhet er det som gjør at barn kan forberede seg på hva som kommer og samtidig vite når situasjonen er trygg slik at barnet kan slappe av. (Haugland, 2012, s. 92). Det motsatte av forutsigbarhet er kanskje det mange barn av rusmisbrukere føler ofte, nemlig uforutsigbarheten. Den kan medføre en konstant følelse av beredskap i forhold til mulig fare eller ubehag, etterfulgt av forvirring og en følelse av å ikke ha kontroll. Det er i stor grad rutiner og ritualer innad i familien som kan virke avgjørende på en følelse av uforutsigbarhet og ukontrollerbarhet i familien. Hvis disse stabile rutinene til stadighet blir brutt og forstyrres av foreldrenes alkoholmisbruk kan dette oppleves som vært vanskelig for barna. Barna vil ikke føle at de har kontroll over situasjonen og kan på den måten føle lite trygghet i familien. Dersom familien til tross for rusmisbruket klarer å overholde en struktur og rutiner i hverdagen, vil barna være mindre utsatt for angst og også egne rusproblemer. Mange barn som vokser opp i familier med rus vil oppleve at de ikke kan kontrollere deres foreldres misbruk, men mange kan ha nytte av å sortere hva de kan ha kontroll på, som for eksempel sitt skolearbeid og fritidsaktiviteter, fremfor det de ikke kan kontrollere. Dette i tillegg til informasjon om rusmisbruket kan bidra til et mer realistisk syn på situasjonen og slik sett ikke ta på seg noen eventuell skyld for problemet. (Haugland, 2012, s. 92-94). Det vil også være en stressfaktor for barnet når foreldrenes humør skiftes. De kan være irritable og ikke alltid til å stole på. De kan ha unnskyldninger og også unngå deltagelse i familiære aktiviteter. (Lindgaard, 2008, s.43)

Den forandringen som skjer med mor eller far når de ruser seg, er også forvirrende og skremmende. Fra å være omsorgsfull, kjærlig og interessert blir plutselig mor veldig

annerledes. Hun kan være irritabel, utilgjengelig eller overdrevent glad eller oppstemt, ulikt det barnet ellers er vant til. (Ruud, 2011, s.173)

2.4 Følelser hos barna

Vi kan bruke ordet følelse med to ulike meninger. Følelser kan være knyttet til det rent fysiske som at vi føler smerte og ubehag en spesifikk plass i kroppen eksempelvis ved at vi har vondt i hode eller har tannverk. Det kan da være knyttet til fysisk sansing og fornemmelser i vår egen kropp. Den følelsesmessige opplevelsen er ofte mer vag og flytende og kan i mindre grad avgrenses til et bestemt sted på kroppen. (Fossen, 2013, s. 24). En følelse kan forstås som et uttrykk for den tilstanden man befinner seg i når vi opplever noe morsomt, trist, vondt, sinne eller at vi blir lei oss av en eller annen grunn. Følelser og følelsesreaksjoner er noe vi alle har, og vi kan reagere på ulike ting, og på ulike måter. (Haugen, 2008, s.451-452) Barn som vokser opp med foreldre med et rusmiddelproblem vil oppleve ulike situasjoner og hendelser som andre barn ikke nødvendigvis vil oppleve. Det kan være enkelthendelser eller belastninger over tid som setter ulike følelser i sving. Videre i dette kapitlet tar jeg for meg noen følelser som viser seg å være sentral hos de informantene jeg har hatt med i denne studien.

2.4.1 Sinne og skuffelse

Begrepet sinne refererer til den følelsen barnet har når det blir frustrert, stoppet og møter motstand. Sinne og protestfølelsen kan variere fra en liten irritasjon og ergrelse til et sterkt og uhemmet raseri. Barn reagerer forskjellig, og aggresjon og sinne er påvirket av medfødte, arvelige trekk. Sinne og skuffelse er to følelser som er nært forbundet med hverandre. Det kan vi forstå på den måten at når vi opplever skuffelse uttrykkes dette seg ofte som sinne. Det kan sees på som en dekkaffekt, der den uttrykte følelsen dekker over den opprinnelige følelsen man har. (Fossen, 2013, s. 195). Barn har ofte ulike følelser ovenfor sine foreldre, det å være glad i dem, men samtidig også sint på samtidig. Selv om foreldrene har et rusproblem, har de også gode sider, selvsagt. Barn trenger støtte på at det er lov å ha ulike og ofte motstridene følelser ovenfor sine foreldre. (Ruud, 2011, s. 177)

2.4.2 Redsel og frykt

Alle barn vil i løpet av barndommen oppleve en form for frykt. Det kan være periodevis, ved at de er redde for fremmede eller for spøkelses. Det finnes derimot situasjoner som utløser varig frykt, og denne kan være vanskelig å komme over. Det kan dreie seg om enkelthendelser eller situasjoner som gjentar seg ofte. Disse kan skape en vedvarende stresstilstand hos barnet. (Regjeringen, 2014). Barn som vokser opp med rus i familien er mer sårbare for å bli utsatt for en rekke belastende hendelser, enten hendelser som har vært skremmende eller gjentakende belastninger over tid. Det har blitt påpekt at familier med rusproblemer medfører høyt konfliktnivå i parforhold, og slik sett blir også barna i høyere grad eksponert for destruktive konflikter. Det kan gi like stor sannsynlighet for problemer senere i tid for barna, som selve drikkingen til mor eller far. (Amundsen & Melkeraaen, 2015, s.15)

Frykt har sammenheng med konkrete og virkelige ytre farer som lar seg beskrive og definere. I motsetning til angst som på mange måter kan oppleves som en flytende overgang til frykt, er den vanskelig å definere. Angsten oppleves ofte som en diffus uro- og utrygghetsfølelse som ikke er knyttet til noe helt konkret. Frykt er en følelse som leder til unngåelsesreaksjoner ved at redde barn vil unnsnippe det som oppleves som skremmende og farlig. (Fossen, 2013)

Barn eksempelvis ligge våkne på kvelden og høre på voksne som drikker og fester i en annen etasje. Det kan oppleves som skremmende, og barnet vil bli redd og samtidig ikke tør å gå ned. Det er vanlig at foreldrene ikke gir barnet noen forklaring på situasjonen, men heller å dekke over ved å rydde unna, bruke munnspray og dekke over så godt de kan. Dette kan være med på at barnet sitter igjen med mye forvirring rundt situasjonen, og ikke får mulighet til å knytte mening til den skremmende opplevelsen. Barnet vil heller ikke få noen bekreftelse på opplevelsen med redsel, bekymring og sterkt ubehag. (Ruud, 2011, s. 175)

2.5 Foreldrefunksjoner

Det kan være felles for barna at de alle har foreldre rusmiddelavhengighet, men det betyr ikke at alle barna er like. De er ulike med hensyn til alder og utvikling og også med hensyn til personlighet og evner. Det vil derfor ikke være rett å skulle dra alle disse barna og deres foreldre under samme ”kam”, da dette heller må sees i lys av resurser hos barnet selv, i foreldresystemet, i familien, i nettverket, i omgivelsene og i det hjelpeapparatet som er rundt familien. Naboer, slekt og det øvrige nettverket vil være med å påvirke situasjonen. Det vil

også være nødvendig å vurdere hvor stor grad av foreldrenes lidelse som påvirker foreldrenes utøvelse av foreldrefunksjonene. (Haugland, Ytterhus & Dyregrov, 2012, s.11)

Killén skriver i flere av sine bøker om foreldrefunksjoner. Det har i følge henne blitt en endring i det synet vi har på oppdragelse og hva som er ”godt for barn” i vår kultur. Det har endret seg etter hvert som forståelsen vår for barn og barns utvikling har økt og forholdene i samfunnet har gjort det mulig. Det er trolig de kognitive og følelsesmessige foreldrefunksjonene som er de mest vesentlige. Samtidig som vi ser på viktige foreldrefunksjoner, skriver Killén om det som er et ”godt nok” foreldreskap. (Killén, 2004, s. 187-188, Killén, 2013, s. 31). Videre her skal jeg se nærmere på hvordan vi kan forstå et ”godt nok” foreldreskap og ulike viktige foreldrefunksjoner. Jeg vil ta for meg de ulike foreldrefunksjonene som er mest relevant i forhold til denne oppgaven her. Jeg vil benytte meg av ulike teorier som sier noe om det samme temaet, for slik å kunne få en bedre forståelse av temaet.

2.5.1 ”Godt nok” foreldreskap

Foreldreskap kan forestås som en prosess der foreldre engasjerer seg i barnet ved å gi barnet både fysisk og følelsesmessig omsorg, næring og beskyttelse. Disse behovene skal dekkes også i kraft av barnets alder og utviklingsnivå, og det skal stå i forhold til de behov som barnet signaliserer, ikke i forhold til de voksnes behov.

Barnet skal føle seg trygg både i skole, barnehage og hjemme og føle seg trygg, forstått og bli trøstet når det opplever smerte. En viktig del av foreldreskapet er at en skal kunne understøtte utviklingen av barnets evne til å regulere sine egne følelser. (Killén, 2013, s. 31). Det er ikke bare barna som må regulere sine følelser, men også foreldrene. De bør ha en kapasitet til å tolerere barnets umodne sinnstilstand og slik også hjelpe barnet til å regulere sine følelser. (Brandt & Grenvik, 2010, s. 77). Barn bør eksempelvis unngå å bli introdusert for kompliserte og krevende stimuli som kan bombardere og desorientere dem. Et barn vil møte utfordringer i deres utforskning og eksperimentering, og ved å anerkjenne disse følelsene, trøste, oppmuntre og samarbeide med barnet vil de følelsene bli en kilde til motivasjon hos barnet. Her er det sentralt at foreldrene kjenner barnet sitt godt nok til å kunne identifisere, differensiere og tolke barnets signaler. Videre vil beskyttelsesfunksjonen være en sentral side ved foreldreskapet, da både i forhold til farer utenfra, eller fra barnets adferd som kan skade barnet selv. (Killén, 2013, s. 31-33, Brandt & Grenvik, 2010, s. 77-78)

Barn som lever i vanskelige livssituasjoner kan handle ut fra et ”fareperspektiv” og bruker på den måten mye energi og tankevirksomhet for å få en kontroll over situasjonen. Barn kan ”slå

av” egne behov og følelser. Til tross for manglene tillitt til foreldrene, finner de en måte å leve på. De sørger for egen sikkerhet og får en forstyrrende tenkemåte ved at de blir overopptatt av hvem som er trygg. (Sundfær,2012,s.117)

”De barn som utvikler seg og trives, som vet hva de føler, som er i stand til å gi uttrykk for det de føler og opplever og får aksept på det, enten de er glade, redde eller sinte, og som er i stand til å bruke de ressurser de har, får ”god nok” omsorg.” (Killén, 2013, s. 33)

Ikke alltid har en de forutsetninger som skal til får å utøve et ”godt nok” foreldreskap. En kan for eksempel ikke utøve et godt nok foreldreskap dersom vi selv er i en vanskelig livssituasjon. Dersom vi blant annet selv lever under vanskelige forhold med samlivsvold, konflikter, rus og psykiske lidelser vil det være vanskelig å være ”god nok”. (Killén, 2013, s. 34) Her vil jeg videre presentere to av Killéns foreldrefunksjoner da disse ser ut til å være mest relevant i forhold til hvordan mine informanter opplevde barndommen sin. Ved å presentere disse vil vi kunne få en bedre forståelse for hvordan dette kan påvirke barna ettersom det viser seg å være en svikt i disse foreldrefunksjonene. Dette kan begrunnes slik som Killén (2013) presiserer, nemlig at det er vanskelig å utøve ”god nok” omsorg dersom man lever i eksempelvis rus.

2.5.2 Foreldrenes evne til innlevelse

Dersom foreldre ikke forstår eller benekter sitt eget skadelige bruk av rusmidler, vil de heller ikke være i stand til å leve seg inn i barnets smerte. Ofte vil foreldre flykte fra sin egen smerte, og da ikke makte å ta inn over seg barnets smerte også. (Killén & Olofsson, 2003, s.68). I helsedirektoratets rundskriv IS-5/2010 understrekes det at formålet med bestemmelsen er ”at barn skal forbli i sin rolle som barn, og at de ikke skal påta seg voksenoppgaver når omsorgspersoner ikke i tilstrekkelig grad kan ivareta sine foreldrefunksjoner.” (Ytterhus, 2012, s. 21). Det er vanskelig å si med nøyaktighet hva som definerer en ”barnerolle” og en ”voksenrolle” og det er uklare og varierende grenser i hver familie. Det som kan være skadelig for barn er eksempelvis dersom barnet påtar seg ansvar som oppleves som uoverkommelig, eller at dette ansvaret ligger langt over barnets utviklingsmessige modenhetsnivå, noe som kan skje dersom foreldre ruser seg. Forventningene de har til barna sine er ofte forventninger som er rimelige for voksne personer. Barnet får tidlig ansvar for både søsken, seg selv og også sine foreldre. Slike tilfelle kan bidra til a det oppstår, utvikler eller forsterker vansker hos enkeltbarn. (Ytterhus, 2012, s. 22-23, Killén, 2013, s. 92-93).

Noen ganger blir likevel disse rollene overholdt av foreldrene, men når foreldrene ikke holder på de strukturelle aspektene ved familielivet, tar gjerne barna over. Det er ikke uvanlig at foreldre har varierende engasjement til barna. Det kan variere fra ekstremt og hektisk, til ingenting. Desto yngre man er, jo mer uoverkommelige blir disse oppgavene. Barna vil likevel forsøke å løse oppgavene så godt de kan. (Mackrill, 2001, s. 27, Killén, 2013, s.92))

Barn kan også ivareta praktiske oppgaver som husarbeid, matlaging, holde orden på økonomien, stelle søsken og ta vare på foreldre under rus eller bakrus. Barna kan bli stilt ovenfor situasjoner og oppgaver som langt overskrider deres mestringsevne. Ikke overaskende er barns overtakelse av foreldreroller generelt sett forbundet med en rekke negative konsekvenser for barns utvikling [...]. (Haugland, 2012, s. 91)

I velfungerende familier vil det falle naturlig at barn får oppmerksomhet når det søker etter det. Naturligvis ikke hele tiden, men barnet behov for oppmerksomhet vil tilfredsstilles. I familier med alkoholproblemer er det kanskje ikke plass til barnets behov. Kanskje er det plass til barnet på særlige tidspunkt som når foreldrene er edru, og slik sett lærer barn å tilpasse seg slik at de kan snike deres behov inn når det er mulighet for det. (Mackrill, 2011, s. 13-14)

2.5.3 Foreldrenes evne til å prioritere barnets utviklingsmessige behov

Foreldre skal kunne være i stand til å prioritere barnets grunnleggende behov fremfor sine egne, og skal kunne beskytte barna fra både egne og andres overgrep. Rus reduserer hemninger og evne til grensesetting, og dermed øker også risikoen for seksuelle overgrep. (Killén og Olofsson, 2003, s. 68 og 76). Alkoholmisbruk svekker foreldrenes evne til å passe på, følge opp og skjerme barna for miljøer og personer som utøver vold og overgrep. Derfor vil det også skje at seksuelle overgrep skjer utenom familien. Økt risiko for familievold, mishandling, og/eller overgrep bidrar til å forklare sammenhengen mellom foreldres alkoholproblem og barns psykososiale problemer. (Haugland, 2012, s. 89).

I forhold til barnets utviklingsmessige behov, kan vi komme inn på det som Haugland (2012) beskriver som neglisjering. Det kan vi forstå ved manglende utviklingsmessig tilpasset omsorg og oppdragelse, med negative konsekvenser for barnets helse, psykologiske og utdanningsmessige fungering. En kan oppleve både fysisk og emosjonell neglisjering. Eksempler fysisk sett kan være at barnet ikke har nok å spise, ikke har rene klær, ikke blir

passet på eller ikke blir beskyttet tilstrekkelig. Emosjonelt sett kan det være at barnet ikke føler seg elsket og viktig, samt nærhet og støtte av sin familie. (Haugland, 2012, s. 91)

2.6 Resiliens, risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer

I dette kapitlet ønsker jeg å presentere de overordnede begrepene slik at vi kan forstå dem, og hvilken betydning de har for temaet i oppgaven. Både resiliens, risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer har en viss innvirkning på hverandre. Spesielt vil resiliens og beskyttelsesfaktorer påvirke hverandre ettersom som begge sier noe om ulike egenskaper vi har i oss selv som kan gjøre at vi klarer å stå imot når vi senere i livet opplever nederlag eller motgang. Nederlag eller motgang er noe alle mennesker erfarer en gang i livet, men i varierende grad (Haugen, 2008, s. 50-51).

2.6.1 Resiliens

Noen mennesker viser seg å klare seg godt til tross for at livet har vært tøft mot dem, og noen mennesker viser små eller ingen reaksjoner selv etter store katastrofer. Begrepet resiliens stammer fra fysikkens verden og refereres til et materiales evne til å gjenvinne sin opprinnelige form etter å ha blitt strukket, bøyd eller presset. (Gunnestad, 2007)

For å kunne forstå konseptet ”resiliens” begynte en med observasjoner av barn som fungerte godt selv om det var tydelige risikofaktorer i deres fortid. (Brom & Kleber, 2009, s. 133)

Alle barn født med kvaliteter som utholdenhet, motstandsdyktighet, bøyelighet og elastisitet. Dette høres ut som rent kroppslige kvaliteter, men menes som emosjonelle kvaliteter. Alle barn er født med slike kvaliteter, men resiliens oppstår og utvikles også i et komplisert og unikt samspill mellom barnets individuelle egenskaper og miljøets egenskaper. (Tembacz, 2009, s. 118). Barn som utvikler seg godt på tross av belastninger ble i før i tiden kalt for motstandsdyktige, usårbare eller som løvetannbarn, men denne beskrivelsen kunne få oss til å tro at disse barna kan tåle alle mulige påkjenninger. Det finnes ulike definisjoner på begrepet, eksempelvis ”å sikre positiv utvikling og å unngå negativ utvikling under vanskelige forhold”, ”Vellykket fungering og tilpasning/mestring ved betydelig stress eller trusler” og ”evnen til å utvikle seg positivt tross betydelig grad av eller hyppig motgang”. (Kvello, 2010, s. 156) Vi kan stille spørsmål om hva det er som gjør at noen barn kommer styrket ut av krisen, mens andre får økte problemer? Resiliens forskningen bygger på et helhetlig bilde av barnet, som således tar hensyn til både fysiske, sosiale, emosjonelle, åndelige og intellektuelle sider ved barnet. (Gunnestad, 2014).

For barn som lever i familier med rusmisbruk, vold eller alvorlig psykisk sykdom hos foreldre vil utviklingen til barnet avhenge av intensiteten og varigheten av vanskene som er i familien. Det kan også være avgjørende om barnet har hatt andre viktige og nære personer å få støtte og omsorg fra når foreldrene ikke hadde evne eller kapasitet selv. Foreldre som har et alvorlig rusproblem har også ofte en psykisk lidelse i tillegg. Eldre barn kan søke omsorg og beskyttelse utenfor hjemmet når ”trygghetsalarmen” går. Reduksjon av risiko kan være at barna eksempelvis har evnen til å knytte seg til andre og støtte utenfor det belastende familieforholdet. En slik tilgjengelig støtte utenfra som bekrefter barnet, vil forsterke barnets mestring. (Sundfær, 2012).

2.6.2 Beskyttelsesfaktorer

Gjennom studier av resiliens har det blitt runnet en rekke faktorer som virker å være beskyttende. De kan i følge Gunnestad (2014) deles disse inn i tre hoveddeler. Disse tre er nettverksfaktorer, egenskaper og ferdigheter hos barnet, samt mening, verdier og tro. Jeg ønsker å presentere to av disse videre i oppgaven her da jeg velger de som er mest relevant med innholdet i oppgaven og med tanke på mine funn som skal presenteres videre i oppgaven. Jeg vil her presentere nettverksfaktorer og egenskaper og ferdigheter, og supplere med flere teoretikere underveis.

Nettverksfaktorer – sosial støtte, kan forstås som den mengden og type kontakt vi har med andre mennesker på mer eller mindre regelmessig basis. De vanligste vil være familie, slektninger, naboer og venner, frivillige organisasjoner og det profesjonelle nettverket som eksempelvis lærere, miljøarbeidere og barnevern. Kvaliteten til dette nettverket sees å være av betydning. Har barnet kontakt med mange? Det vil være stor forskjell på en enslig forsørger, fremfor en stor familie med mange slektninger, selv om dette også kan kompenseres ved eksempelvis kollegaer eller gjennom andre organisasjoner. Balansen mellom partene handler om gjensidighet og om begge partene opplever kontakten som meningsfull og positiv. Videre vil det være av betydning hvilken tone det er i samspillet. Er det preget av kjærlighet, interesse, humor og lignende. Et godt fungerende nettverk reduserer sårbarhet og øker motstandskraften (resiliensen) hos barnet og familien. (Gunnestad, 2014, s. 327-328)

Resiliensfaktorer i nettverket og at *minst en betydningsfull person* som reelt har brydd seg, og at barnet har hatt en stabil kontaktperson over tid, er gjennomgående i resiliensstudier. (Ruud, 2011). At barnet kan føle at det hører sammen med noen, eller at det betyr noe for noen, at det

er godtatt og elsket som en ubetinget kjærlighet, på grunn av barnet selv og ikke deres prestasjoner ser ut til å være svært viktig for å kunne klare seg. (Gunnestad, 2014)

Egenskaper og ferdigheter hos barnet kan i denne sammenheng sees på som intelligens, temperament, fysisk robusthet, utseende og humor. Ved en intelligens på normalnivå eller høyere kan det ha en virkning på deres evne til å takle og finne ut av problematiske situasjoner de kommer opp, og kan også gjøre dem til en attraktiv person i vennekretsen. (Gunnestad, 2014, s. 330). Intellektuell og problemløsende evner kan også gi barna en mulighet til følelsesmessig avlastning gjennom konstruktiv og skapende utfoldelse. Det å ha følelsen av å håndtere vansker på en selvstendig måte øker opplevelsen av selvstendighet og egenverd. (Ruud, 2011, s. 38). Fysisk robusthet og lett temperament kan forstås som at de unngår en del konflikter, samt tiltrekker seg positiv oppmerksomhet fra foreldre og andre i omgivelsene. Å ha humoristisk sans gjør seg gjeldende da det handler om forståelse og verdsetting av humor inn sammen med evnen til å se det komiske i det som skjer. (Gunnestad, 2014, s. 330). Med ulike ferdigheter menes det ulike aktiviteter som barna mestrer og er god i. Disse vil fungere som beskyttelsesfaktorer for barnet. Det kan være sosiale ferdigheter, praktiske ferdigheter eller sportslige aktiviteter. Det å være god i sportslige aktiviteter kan bety mye for å få innpass i barnemiljøene. (Gunnestad, 2014, 331). Gode fysiskmotoriske egenskaper kan også hjelpe barnet til å avreagere stress gjennom fysisk aktivitet, lek og sport. En god sosial kompetanse gjør at barna kan finne seg venner og støttespillere i nærmiljøet, noe som kan kompensere for eventuelle vanskelige situasjoner i hjemmet. (Fossen, 2013, s. 31). I tillegg har noen barn lettere for å komme i godt samspill med andre og foreldre. Dette kan eksempelvis komme av gode sosiale ferdigheter og et lett temperament. I slike positive samspill vil det dannes positive sirkler som igjen fører til relasjoner med andre i senere tid. (Ruud, 2011, s.83). At barna føler mestring øker følelsen av verdighet og har stor betydning for å kunne utvikle et positivt selvbylde. Når en får til noe som også gleder andre gir det en positiv identitet og styrket selvfølelse. (Ruud, 2011, s.83 og Gunnestad, 2014, s. 331). Videre vil det også være svært betydningsfullt for ungdom å ha prososiale venner og gruppetilhørighet. Det vil si venner som er hyggelige mot andre, deler, stiller opp og er snill mot yngre mennesker. Det å være i gode sosiale sammenhenger med venner er en sterk beskyttende faktor når man lever under vanskelige forhold ellers. (Ruud, 2011, s.85)

Risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer kan sees i sammenheng, da flere beskyttelsesfaktorer i form av trygge og harmoniske familieforhold utgjør færre risikofaktorer for barnet. (Haugen, 2008) Beskyttelsesfaktorer handler om dynamiske systemer i og rundt barnet som fører til en positiv utvikling på tross for at barnet utsettes for risiko. (Drugli, 2014, s. 18 -19)

For at helheten i utviklingssystemet skal bli utviklingsfremmende må barn som utsettes for mange risikofaktorer ha tilsvarende antall beskyttelsesfaktorer i livet sitt. Ved å legge vekt på å utvikle den sosiale kompetansen, fremme selvbildet og gi barna mestringsopplevelser er viktige faktorer for å bygge opp beskyttelsesfaktorer hos barna. (Drugli, 2014, s. 20)

2.6.3 Risikofaktorer

Risikofaktorer er kjennetegn ved barnet selv eller miljøet rundt som øker faren for en negativ utvikling. (Drugli, 2014, s 18). Det kan være en risikofaktor at et barn har hjerneskadeproblematikk, genetiske forhold, somatiske forhold, lærevansker eller lignende. Disse vil ikke gi noen form for emosjonelle vansker, men de vil kunne influere på hvordan den unge vurderer og verdsetter seg selv. (Haugen, 2008, s. 50). En vil kunne finne disse risikofaktorene på alle nivåer i utviklingsmiljøet som i familien, i nærmiljøet, i samfunnet og hos barnet selv, som nevnt ovenfor. Spesielt vanlige risikofaktorer som har dokumentert sammenheng med negativ utvikling finner en i blant annet belastende familieforhold. Eksempler på dette kan være rusmisbruk, mangelfull foreldreferdigheter, omsorgssvikt og foreldre med som lider av alvorlige sinnslidelser. Rusmisbruk er uheldig for det oppvoksende barnet i forhold til at kvaliteten på foreldreferdighetene reduseres på en rekke områder. (Haugen, 2008, 57, Drugli, 2014, s. 18).

Sårbare barn tåler mindre i mindre grad å bli utsatt for risikofaktorer, og desto flere risikofaktorer som finnes rundt et barn, jo større er sannsynligheten for en eventuell skjevutvikling hos barnet. Det har en tendens til å hope seg opp med flere risikofaktorer rundt enkelte familier og barn, og når barn er eksponert for mange ulike risikofaktorer er det viktig å forsøke å dempe eller fjerne effekten av dem. (Drugli, 2008, s. 18 & 19)

3.0 Metodedel

3.1 Innledning

Forskning starter som oftest med en undring eller et spørsmål, og forskning har som hensikt å belyse eller besvare disse spørsmålene. En del av forskningsprosessen går ut på at vi velger en forskningsmetode som på best mulig måte kan hjelpe oss å svare på spørsmålene man stiller. Metoden velges på bakgrunn av problemstillingen som skal studeres da den vil være veiledende for hvilken metode som kan hjelpe oss å få de beste svarene. (Kleven, 2011). Som forsker må man som sakt velge en metode eller et forskningsopplegg. En metode vil være en måte å gå frem for å finne svar på de spørsmål man har. (Kjeldstadli, 1999). Når en skal forske på et tema, velger man den metoden som er best tilpasset det man skal forske på, for slik sett få svar på problemstillingen jeg har valgt. I denne studien har jeg valgt å få greie på hvordan det kan oppleves å vokse opp med foreldre som misbruker rusmidler og hva som var til hjelp for dem, og for å kunne belyse den problemstillingen på best mulig måte har det vært avgjørende at jeg har fått tilgang til informantenes livsverden og opplevelser, og hvilke tanker og meninger de har om den bestemte saken. Dette lar seg godt gjøre i den kvalitative metoden, og det er den metoden jeg har valgt for min studie. (Kvale & Brinkmann, 2009).

I denne delen av masteroppgaven vil jeg videre presentere metoden jeg har valgt samt hvordan og hvorfor jeg har tatt de valgene jeg har gjort. Jeg starter denne metodedelen med en forklaring av den metoden jeg har valgt, før jeg går videre på det som omhandler intervjuene med mine informanter. Jeg tar også for meg arbeidet med datamaterialet, samt forskerrollen og til slutt tar jeg for meg de etiske sidene ved et slikt prosjekt samt studiens validitet, reliabilitet og generalisering.

3.2 Valg av metode

3.2.1 Kvalitativ forskningsmetode

Den kvalitative forskningsmetoden blir forbundet med forskning som innebærer nær kontakt mellom forsker og den som studeres, gjerne gjennom intervju eller deltagende observasjon. (Thaagård, 2013, s. 11). Når man forsker kvalitativt er en opptatt av å forstå deltagerens perspektiv ved å rette fokus mot menneskers hverdagshandlinger i sin naturlige kontekst. En viktig del av metoden er å få tak i det empiriske perspektivet som kan forstås som deltakernes oppfatninger og forestillinger av sin egen verden. (Moen & Karlsdottir, 2011). En

fenomenologisk tilnærming i denne type metode kan forstås som at forskningsdeltagerne blir intervjuet i forhold til erfarte fenomen fra virkeligheten. Det kan eksempelvis være hvordan mennesker opplever en vanskelig situasjon i livet, og hensikten er å kunne få tak i den felles opplevelsen eller erfaringen som menneskene har med det gitte fenomenet som studeres. (Postholm, 2005, s. 17) Et mål for metoden er å utvikle forståelsen av fenomener som er knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet. (Dalen, 2011, s 15)

Det er først og fremst informantens stemme som skal frem. Når man har tatt utgangspunkt i et fenomen, ønsker man som forsker å få innsikt i informantens opplevelser, samt få tak i refleksjonene og begrunnelsene som ligger til grunn for deres praksis. Som forsker skal man kunne se bak ordene som informantene uttrykker. Slik sett kan man finne den dypere mening som ligger i de ordene de uttrykker. (Moen & Karlsdottir, 2011, s. 10). Den nærheten som jeg får med mine informanter samt den fleksibiliteten i datainnsamlingen jeg har valgt, gir meg som forsker en unik mulighet til å kunne få tilgang til informasjon og kunnskap jeg ellers ikke ville fått tak i. (Kleven, 2011, s. 19).

3.2.2 Intervju som forskningsmetode

Jeg har valgt å benytte meg av intervju på grunnlag av at når man har en samtale med et menneske kan man få god innsikt i det som foregår i den enkeltes tankeverden. Det er vanskelig å observere noe som har skjedd i fortiden, og en kan heller ikke observere menneskers tanker, meninger og opplevelser. Derfor er det nyttig å kunne intervju menneskene slik at vi kan få tak i deler av personens liv man vanskelig kunne fanget opp på andre måter enn at personen forteller det selv. (Postholm, 2005, s. 68). Det å intervju mennesker er en av de mest brukte metodene innenfor den kvalitative forskningsmetoden, og intervju egner seg godt til å gi oss informasjon om personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse. (Thaagård, 2013, s. 13) Det er denne informasjonen som jeg får av mine informanter som skal danne grunnlaget for datamaterialet som jeg videre skal jobbe med. Det at den kvalitative metoden fokuserer på opplevelsesdimensjonen (Dalen, 2011, s. 15) , gjør at metoden passer godt til min oppgave ettersom jeg er på jakt etter de unike opplevelsene, erfaringene og tankene til mine forskningsinformanter. Et godt intervju vil for min del i stor grad handle om å få gode svar fra mine informanter. Her handler det om å vise anerkjennelse ovenfor den personen som intervjues. Når det er snakk om følsomme temaer, slik som mitt prosjekt, vil de være svært viktig at menneskene jeg har med i studien opplever at det som de

forteller meg virkelig er at interesse. Forskeren bruker seg selv som et instrument, og benytter seg av en underforstått kroppslig og emosjonell forståelsesmåte som gir oss en unik tilgang til forskningsdeltagernes livsverden. Dette vises blant annet ved blikk, ikke – verbal kommunikasjon og ved verbale kommentarer. (Dalen, 2011. S. 32, Thagaard, 2013, s 99)

3.2.3 Forskerrollen i kvalitativ forskning

Forskeren er det viktigste forskningsinstrumentet gjennom hele forskningsarbeidet da forskeren/jeg må innta en fortolkende rolle i arbeidet for å kunne fange opp og forstå i det unike og dets kontekst til hver forskningsdeltaker (Postholm, 2010, s.32). Det kan vi forstå ved at ettersom jeg innhenter informasjon fra deltagerne har en viktig og avgjørende rolle da det er jeg som har ansvaret for informasjonen jeg får og hvordan dette arbeidet til presentert. Vi har et stort ansvar da det er vi selv som samler inn datamaterialet, vi konstruerer det i gjennom et samhandling med informanter og det er vi som gjennomfører analysen og tolkningen av materialet. (Nilssen, 2012, s. 29)

All den forståelse vi har, er bestemt av en forforståelse. Det kan forklares ved at vi på forhånd har egne meninger, oppfatninger og tanker før vi studerer et fenomen. (Dalen, 2011, s. 16). Som forsker er det viktig at jeg ikke stiller ledene spørsmål ut fra min egen forforståelse. Jeg må være åpen for hva informanten har å si, og ikke la det påvirkes av den eventuelle forståelsen jeg har av temaet på forhånd. Når jeg går inn i en slik tolkningsprosess som jeg gjør i arbeidet med datamaterialet, er det viktig at jeg går inn i studien på en ren og upåvirket måte. Dette vil bety at jeg som forsker må bli bevisst på min egen forforståelse slik at jeg har den klargjort for meg selv og andre. Det betyr ikke at jeg skal møte med tomt hode, men heller et åpent sinn for det mine informanter forteller meg. (Postholm, 2005, s. 127-128). Dette kan forstås som å være objektiv. En vil som forsker alltid ha med seg en forforståelse av virkelighetsoppfatninger av ulike slag, men selv om slike subjektive innslag vil være av betydning når man skal tolke datamaterialet, vil det også være realistisk at jeg som forsker også kan være objektiv i min tolkning. (Tveit, 2011, s. 167). Dette betyr at jeg ikke kan tolke noe informantene sier på en måte som bekrefter en eventuell forforståelse jeg har fra før, men la informantens egne og unike stemme og opplevelse av situasjonen komme frem. Dette skal komme frem uten at jeg på noen måte forvrenger eller presenterer det på en feilaktig måte dersom jeg har en annen oppfatning på forhånd.

3.3 Intervju og gjennomføring

Når en går i gang med et prosjekt vil det etter hvert bli klart hvilken problemstilling man ønsker for oppgaven, og denne problemstillingen er uhyre viktig for å kunne gjennomføre datainnsamlingen godt. Desto bedre og klarere problemstillingen er før datainnsamlingen starter, jo mer fokusert blir man når man skal samle inn datamateriale. Temaet og problemstillingen danner bakteppet for utarbeidingen av aktuelle og passende spørsmål som skal besvares og belyses i intervjuene. Det vil også på dette tidspunktet være nødvendig å bestemme seg for hvilken type intervju som passer meg og mitt prosjekt best. (Dalen, 2011, s. 25).

3.3.1 Utvalg av informanter

I en kvalitativ studie vil man som forsker strategisk velge seg ut deltagere som har kvalifikasjoner eller egenskaper som passer for det som skal undersøkes. (Thaagård, 2013, s. 60). For meg har det vært helt avgjørende å ha med deltagere som har erfaring og kunnskap om det temaet som det skal forskes. Det er nødvendig for meg å ha med mennesker som selv har opplevd og erfart fenomenet som jeg skal forske og jobbe med i denne oppgaven. I denne sammenhengen er det relevant for meg å ha deltagere med som har opplevd en barndom med rusproblematikk, som slik kan gi meg innsikt i temaet.

Det vil også spille en rolle hvor mange personer jeg skal ha med i undersøkelsen. Det kan ikke være for mange, da det er en tidkrevende prosess å utarbeide og bearbeide datamaterialet. Likevel må det være slik at det datamaterialet jeg sitter igjen med være av en slik kvalitet at det senere kan gi et godt grunnlag for analyse og tolkning. (Dalen, 2011, s. 45). Det er ikke slik at man nødvendigvis sikrer kvaliteten på studien dersom man har mange deltagere med, men det er fordel for meg at jeg har med flere personer da disse menneskene kan ha ulik oppfatning og reaksjoner på en slik oppvekst, og det er nettopp det som er interessant for meg. Jeg ønsker å få tak i den unike opplevelsesdimensjonen til hver av deltagerne, noe som er sentralt i den kvalitative studien. En person kan oppleve det på én måte, mens et søsken i samme familie kan oppleve det på en helt annen måte. (Dalen, 2011, s. 15)

Det er vanlig at kvalitative studier ofte handler om sensitive temaer som kan være nærgående og svært personlige for menneskene som skal delta og det kan oppleves som vanskelig å finne deltagere som ønsker å delta. (Thaagård, 2013, s. 61). Jeg har i denne masteroppgaven valgt å ha med tre personer i studien. Det har vært uproblematisk å finne disse deltakerne, selv om

det kan være vanskelig å finne en passende måte å spørre deltagerne om å bli med. Jeg tok kontakt med disse menneskene skriftlig og alle var positive til å delta. Jeg fikk ”tak” i informantene ved å snakke med bekjente av meg, som viste om mennesker som har vært i en slik situasjon som jeg ville undersøke. Jeg ba dem om å spørre informantene for meg om de kunne tenke seg til å være med i undersøkelsen, og ettersom de var positive til det, kunne jeg tak kontakt med dem.

3.3.2 Intervjuguide

En intervjuguide er et redskap som gjør at vi stiller spørsmål og snakker om temaer som til sammen skal dekke de viktigste områder som studien skal belyse. Det er ulike måter å intervju forskningsdeltagere, en kan velge strukturerte intervju eller mer åpne intervjuer hvor informantene fritt forteller om sine erfaringer. (Dalen, 2011, s. 26). Jeg har i dette prosjektet valgt å benytte et semistrukturert som kan forstås som en mellomting mellom strukturert og åpent intervju. Jeg ønsker å benytte meg av et semistrukturert intervju da det gir oss muligheten for å i dybden av noen temaer og spørsmål som er bestemt på forhånd. (Dalen, 2011, s. 26). Jeg har laget en intervjuguide som tar utgangspunkt i noen temaer og spørsmål, men jeg er også åpen for at andre spørsmål kan dukke opp eller at rekkefølgen endres på etter hva som passer seg.

Når intervjuguiden utarbeides vil det være viktig å tenke på formuleringen av spørsmålene som stilles. Det er avgjørende å stille spørsmål som på best mulig måte åpner for informantens fortellinger og synspunkter i den forstand at det oppmuntrer informanten til å fortelle. (Thaagård, 2012, s. 103).

3.3.3 Gjennomføring av intervju

Alle intervjuene ble gjort gjennom en samtale mellom meg og informanten. Jeg og min veileder diskuterte om det var en mulighet for å intervju begge søskenparene samtidig, men jeg tok valget om å intervju dem hver for seg, slik at de ikke skulle føle ubehag eller holde igjen informasjon med hensyn til sin søsken, da store deler av intervjuet vil være spørsmål om deres søskenrelasjoner. Jeg fortalte dem at alle opplysninger vil bli anonymisert og at alt av datamateriale vil bli slettet etter arbeidet med oppgaven er ferdig. De ble også spurt om det var greit at det ble tatt opptak av samtalen, noe som var ok. Grunnen til at jeg brukte opptaksutstyr er for at jeg skal kunne transkribere samtalen i etterkant slik at en får mer oversikt over datamaterialet. Når en bruker opptaksutstyr kan en også fokusere på å lytte og få

informantens egne uttalelser ordrett gjennom transkriberingen i etterkant (Dalen, 2011, s. 28), og samtidig være fullt og helt til stede i samtalen. (Postholm, 2005, s. 82). I en slik situasjon er det viktig at informantene føler seg trygg, og at de føler de blir hørt. Jeg kan vise interesse ved bruk av blikk, ikke- verbal kommunikasjon som nikking, bekreftende ord og ro til å høre informanten fortelle sin historie. Dette vil komme naturlig, slik at en ikke overdriver interessen slik at det oppleves som forstyrrende eller unaturlig.

Jeg startet samtalen med litt løs snakk om det som var naturlig der og da, før jeg gikk videre på de bakgrunn spørsmålene jeg hadde i min intervjuguide. Disse er til nytte for meg i oppgaven, men bakgrunn spørsmål gir også en mulighet til å la informanten fortelle litt om seg selv, og på den måten bli mer trygg i situasjonen. Jeg fortalte også at jeg hadde valgt å dele opp intervjuet etter tema, slik at de var forberedt på det. Selv om jeg på forhånd hadde tematisert intervjuet i en bestemt rekkefølge ble det ofte slik at noen svar gikk over i hverandre. Det er naturligvis forskjell på informantene, noe som innebærer at noen snakker mer løst og villig på spørsmålene og gir mye informasjon allerede på første spørsmålet, mens andre svarer mer kort og konkret på hvert spørsmål som blir stilt. Det blir derfor viktig for meg å stille oppfølgingsspørsmål for å få mer dypere eller oppklarende mening med det som blir sakt. Som forsker vil man alltid oppmuntre informanten til å komme med ytterligere kommentarer til det som blir tatt opp, dette kan gjøres ved å gi et lite nikk, si ”ja” eller ”hm”, eller ved å ta en liten pause for å signalisere en forventning om en forklaring. (Postholm, 2005, s. 80). Jeg sa ofte også ”Det er interessant, kan du si mer om det?”.

3.3.4 Bearbeiding av datamaterialet

I kvalitativ metode registreres eller overføres data til tekst, som transkribering av intervjuer som deretter analyseres med uformelle teknikker. (Ringdal, 2013). Vi er ute etter meningen eller budskapet i teksten (Kjeldstadli, 1999), og det gjør jeg ved å analysere intervjuene i flere omganger for å kunne finne kategorier som gir god informasjon i forhold til min problemstilling. Som nevnt tidligere har jeg tatt opp alle intervjuene med opptaksutstyr, og jeg transkriberte disse i etterkant av samtalene. Transkribering handler om å gjøre om gjøremålet om den verbale samtalen om til tekst, og dette er noe som er tidskrevende. Når en transkriberer en tekst skriver man ned samtidig som man lytter til teksten, og i den stunden kommer nye tanker til koding. Ord som gjentar seg og viktige setninger blir lett synlige, og det er også et godt argument for å gjøre transkriberingen selv. (Nilssen, 2012, s. 46- 47)

I det jeg skriver ned hvert ord, unngår jeg å skrive ned navn eller steder som kan gjøre at anonymiteten svekkes.

3.3.5 Koding og Kategorisering

Når man analyserer er man på utkikk etter det som gir oss mening, og koding og kategorisering vil være til hjelp i letingen etter et mønster eller et system som gjør materialet mer oversiktlig og begripelig. Dette gjør man med den teksten som er nedskrevet, altså den teksten som jeg har transkribert. Koding kan forstås som at en setter merkelapper på innholdet i teksten for å beskrive det som skjer, mens kategorisering er en større og passende betegnelse hvor vi samler flere ulike koder som har direkte tilknytning til tekstmaterialet. (Postholm & Moen, 2009, s. 64-65) Jeg vil her presentere hvordan jeg har jobbet for å komme frem til de ulike kodene og kategoriene med mitt datamateriale.

Jeg har brukt tre ulike trinn i arbeidet med koding og kategorisering av datamaterialet. Dette er en metode som kan brukes hvor koding og kategorisering blir vesentlig i analysearbeidet. Det tre trinnene i arbeidet kalles for åpen koding, aksial koding og selektiv koding (Nilssen, 2012, s. 87-88)

Åpen koding: I denne delen analyseres teksten og jeg setter navn på fenomener gjennom intens og nøye gjennomgang av datamaterialet. (Nilssen, 2012, s. 79) Man finner ord og begreper som er best egnet til å uttrykke meningsinnholdet. (Thaagård, 2013, s. 159). I mitt tilfelle ble ”frykt” og ”redsel” en typisk kode.

Aksial koding: Etter hvert ender man opp med veldig mange koder, og man vil gjerne gruppere disse slik at de blir håndterlig. Den prosessen som består i å samle grupper av begreper som deler de samme fenomenene, kalles kategorisering. (Postholm, 2005, s. 88) De ulike kodene jeg hadde ble gruppert inn i ulike overordnede tema, og et eksempel på en slik aksial kode ble for meg ”følelser”.

Selektiv koding: I denne delen blir det aktuelt å finne ulike kjerne kategorier som tar utgangspunkt for de kategoriene ovenfor slik at de kan relateres og plasseres i de ulike kjerne kategoriene. (Nilssen, 2012, s. 79). Jeg satt igjen med eksempelvis en kjerne kategori notert ned som ”Benektelse” og ”skjult misbruk”.

3.3.6 Analyse og Tolking

Analyse kan i utgangspunktet ikke skilles fra tolkning. Måten materialet inndeles på, og de begrepene jeg som forsker benytter vil på mange måter reflekter den forståelsen jeg utvikler i forhold til dataene. (Thaagård, 2013, s. 161). En vil starte analyseprosessen relativt tidlig i forskningsprosessen, og som forsker vil man fortsette denne analysen gjennom hele prosessen, vil det også være tid for analysering etter alle tekster er transkribert, og vi har mange ideer og tanker til koder og kategorier. Likevel vil det i denne sluttanalysen være viktig å stille effektive og gode spørsmål til sitt eget datamateriale, for slik sett å stimulere egen tenkning og generere nye ideer. En slik tenkning vil kunne hjelpe meg å se hvilken retningen studien tar, og ikke minst vil det gjøre meg oppmerksom på eventuelle skjevheter i datamaterialet i forhold til hva som *er* sant, og hva jeg som forsker *ønsker* at skal være sant. Ved å stille spørsmål til materialet man har fått, tvinges man som nevnt å stille spørsmål til sitt eget arbeid, og slik sett kan det være en måte hindre at jeg som forsker bare følger et spor og at det stopper seg opp når jeg ikke lengre ser sammenhenger. Disse redskapene man bruker for å åpne datamaterialet. (Nilssen, 2012, s. 102-103). Med analyseprosesser kommer jeg frem til mine funn, mens jeg i tolkningsprosessen vil prøve å finne meningen i funnene. (Nilssen, 2005, s. 104). Det datamaterialet som jeg har fått av mine informanter er fortellinger som ikke snakker for seg selv, de må tolkes av meg som forsker. Tolkingen av meg vil innebære at jeg kan forstå og forklare betydningen av hva informantene har fortalt, og dette vil jeg kunne gjøre ved bruke teori som et analytisk og fortolkende rammeverk. (Nilssen, 2005, s. 65)

3.3.7 Ethiske vurderinger

I forkant av prosjektet måtte jeg melde inn mitt prosjekt inn til det som heter Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Dette måtte gjøres for å få tillatelse til å gjennomføre prosjektet. Jeg fikk tilbakemelding og bekreftelse på at prosjektet ikke var meldepliktig på grunnlag av at ingen personidentifiserende – eller personopplysninger skulle bli lagret, og slik også garantere for at alle informanter forblir anonyme underveis og i den ferdige oppgaven.

Jeg presenterte for prosjektet for mine informanter, og de har også skrevet under på papirer som forteller dem om formålet med oppgaven, og en forklaring om at det er frivillig å delta, samt at de kan trekke seg når som helst, uten at det oppstår noen konsekvenser for dem. Informantene skal også vite hvilke byrder eller hvilken ekstra arbeidsbelastning prosjektet vil

innebære for dem. Dette kalles gjerne for informert samtykke, som sikrer at deltagerne vet hva som skal skje, og at det er frivillig å delta. (Nilssen, 2012, s. 145, Postholm, 2005, s. 145)

Når det gjelder mine informanter er jeg som forsker avhengig av at dem viser meg godvilje til å slippe meg inn i deres liv. De tar seg tid og gir meg tilgang til deres tanker gjennom intervjuer. Min oppførsel må derfor naturligvis være god og de etiske kodene er strenge her. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet noen etiske retningslinjer som blant annet skal ivareta etiske krav i forholdet mellom meg som forsker og deltagerne. Det er krav om respekt for menneskeverdet og respekt for integritet, frihet og medbestemmelse. (Nilssen, 2012, s. 144-145). Som forsker har jeg en plikt til å sette meg inn i disse retningslinjene og hele tiden være dem bevisst i mitt arbeid med denne oppgaven. De har blitt fortalt at de kan trekke seg når som helst, uten at det skal utgjøre noen konsekvenser for dem, de har også blitt fortalt at alt deres identitet ikke skal bli gjenkjent eller avslørt på noen måte. Informantene vet også at den informasjonen som blir nedskrevet om dem vil bli slettet etter endt prosjekt, og at informasjonen ikke skal bli brukt i mot dem på noen som helst måte.

Ettersom deltagerne ikke er tilstede under analysen og tolkningen av dataene, har jeg som forsker også større innflytelse i disse fasene av prosessen enn i løpet av innsamlingen av datamaterialet. Det vil gjør meg som forsker ansvarlig for tolkningen, og det kan kunne reise etiske problemer knyttet til informantenes opplevelse av meg som forsker og min forståelse av deres situasjon. Jeg vil da studere deres situasjon utenfra, og mitt perspektiv vil sannsynligvis være noe annerledes enn for informantene selv. (Thagaard, 2013, s. 215)

3.4 Validitet, reliabilitet og generalisering

3.4.1 Validitet

Validitet handler om gyldighet av de tolkninger forskeren kommer frem til. Det vurderes ved at en kan stille seg spørsmål om resultatene av undersøkelsen representerer den virkeligheten vi har studert. (Thagaard, 2013, s. 204). Validitet handler også om at fortolkning av utsagn er rimelig dokumentert og logisk konsekvent. Det kan forstås ved at når et utsagn blir fortolket i en teorigenkontekst, vil fortolkningens validitet være avhengig av om teorien er valid for undersøkelsens område og om fortolkningen følger logisk av teorien. (Postholm, 2005, s. 170).

Jeg vil styrke studiens validitet ved at jeg har fått kritisk igjennom mine vurderinger og grunnlag for tolkninger ved at jeg har klargjort min egen forskerrolle. Jeg har gjort rede for min bakgrunn utdannings- og forskningsmessig samt relasjonene til miljøet og deltagerne. Gjennomsiktighet er et begrep som ofte blir brukt når det er snakk om validitet. Det innebærer at jeg som forsker tydeliggjør grunnlaget for fortolkninger ved at jeg redegjør for hvordan analysen gir grunnlag for de konklusjoner jeg kommer frem til. (Thagaard, 2013, s. 205). Jeg må derfor være gå kritisk gjennom hele analyseprosessen.

En kan også styrke validiteten ved at utvalget er gjort strategisk, det er lite og hensiktsmessig (Dalen, 2011, s. 94- 95). Jeg tok kontakt med informanter som jeg på forhånd visste hadde erfaring om temaet jeg skulle studere.

Det må også vurderes hvilken innflytelse jeg har på teksten. ”Tykke beskrivelser” betyr at teksten ikke kun skal beskrives, men også inneholde fortolkninger av det som presenteres, og da vil min forforståelse og være av betydning og bør derfor vurderes og presenteres. (Thagaard, 2013, s. 22). Tykke beskrivelser kan også forstås som at en som forsker gir grundige og tykke beskrivelser for at leseren skal kunne oppleve beskrivelsen som parallelle erfaringer, og dermed overføre noe av det som er beskrevet til sin egen situasjon. (Postholm, 2005, s. 122). Jeg utarbeidet i forkant en god intervjuguide som gjorde at jeg kunne finne informantenes meninger og forståelse av dyp og utfyllende karakter for å kunne få god og utfyllende informasjon å jobbe videre med.

3.4.2 Relabilitet

Relabilitet kan knyttes til spørsmålet om en kritisk vurdering av prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført på en pålitelig og tillitsvekkende måte, og det legges vekt på troverdighet i studien (Thagaard, 2013, s. 200). Målet til den kvalitative forskeren er å forsikre leseren om at det bilde som bli gitt stemmer. Bilde kan ikke være forvrengt eller feilaktig i forhold til de faktiske forholdene, og skal unngås misforståelser. Jeg som forsker må kunne bevise for leseren at funnene er troverdige og konsistent med datamaterialet jeg har samlet inn. (Nilssen, 2012, s. 141). Jeg har gjennom metodekapittelet gjort rede for min egen forskningsprosess, slik at den er dokumentert. På den måten kan den også gjennomgås og godkjennes av leseren. (Postholm, 2010, s. 131).

For å kunne styrke relabiliteten bør også jeg som forsker gjøre rede for hvordan dataen utvikles. Det innebærer blant annet at jeg redegjør for relasjonene til deltagerne, og at jeg kan skille mellom den typen informasjon jeg har fått under arbeidet og mine egne vurderinger av

denne informasjonen. (Thagaard, 2013, s. 194). Jeg presenterer i denne oppgaven et teoretisk grunnlag som skal støtte opp mine funn. Jeg har også gjort rede for min utdannings- og forskningsbakgrunn og vært kritisk til min egen forskerrolle. Jeg har gjort rede for de valgt jeg har tatt, og spesielt hvor jeg viser hvordan jeg tolker de ulike sitatene fra datainnsamlingen. Som forsker bør man gå kritisk igjennom grunnlaget for egen tolkning, og forskeren skal gjøre rede for hva som er referat fra intervju samtaler og hva som er forskerens egne vurderinger og kommentarer. (Thagaard, 2013, s. 194 og 203).

3.4.3 Generalisering

Et spørsmål som går igjen om intervjustudier er hvorvidt funnene er generaliserbare. Vi generaliserer mer eller mindre spontant i hverdagen, uten at vi nødvendigvis er klar over det. Det innebærer at vi ut fra våre egne erfaringer med én situasjon forutser nye hendelser. Vi danner oss altså forventninger om det som kommer til å skje i andre, lignende situasjoner. (Kvale, 2001, s. 160). I kvalitativ metode er det imidlertid ikke et hovedmål å generalisere resultatene man har funnet til en større populasjon, slik som vi gjerne ser i kvantitative metoder. Det er derfor av betydning at jeg som forsker er bevisst på hvilket utvalg resultatene er basert på, og i hvilke situasjoner de eventuelt kan overføres til. (Dalen, 2011, s. 46). Det vil være individuelle forskjeller i det utvalget jeg har, og det begrenser mine muligheter til å overføre resultatene av mine intervjuer til andre personer eller grupper enn akkurat dem jeg har forsket på. (Dalen, 2011, s. 96). Kunnskapen som produseres i en kvalitativ studie vil være knyttet til et bestemt sted, eller et bestemt tidspunkt, men en slik kontekstuell kunnskap kan likevel være til nytte og overføres til andre, lignende situasjoner. Ved at jeg gir tykke beskrivelser av forskningsfeltet eller fenomenet jeg studerer, kan det legges til rette for en naturalistisk generalisering. Det innebærer at leseren av teksten kan kjenne seg igjen i sin egen situasjon i den beskrivelsen jeg gir. På den måten kan det som er beskrevet i min tekst oppleves som nyttige for egen situasjon. Naturalistisk generalisering handler dermed om nytteverdien av forskningens funn. (Postholm, 2005, s. 131)

4.0 Funn og drøfting

4.1 Innledning

I dette kapitlet av oppgaven vil jeg presentere de funnene jeg har fått gjennom datainnsamlingen min og de vil bli drøftet i lys av relevant teori og forskning. Jeg har valgt å bygge opp denne delen på bakgrunn av min analyse av datamaterialet, og dette kapitlet vil kunne ligne på oppbyggingen av den teoretiske delen av denne oppgaven for å gjøre den mer oversiktlig og forståelig. Jeg har valgt å drøfte de funnene som har vært mest sentral og felles for mine informanter, og jeg har også valgt å ta utgangspunkt i noen sitat fra mine informanter under hver del, for å kunne få informantenes stemme best mulig frem. Jeg vil først presentere utsagnene fra mine informanter før jeg presenterer min tolkning av dem. Deretter vil jeg se dette i lys av relevant teori og forskning.

For å gi en bedre forståelse av oppgaven vil jeg starte dette kapitlet med å presentere informantene, og deres bakgrunn før jeg går videre med å presentere mine funn. Videre i dette kapitlet vil jeg presentere de to delene som vil representere problemstillingen min. Første del omhandler informantenes bakgrunn og hvordan en slik barndom kan oppleves, og siste del av vil omhandle hva som var til hjelp for disse barna. Disse to vil ha ulike underkapitler for å gi en mer oversiktlig og forståelig oppgave.

4.2 Informantenes bakgrunn

Jeg intervjuer tre ulike informanter som har opplevd en barndom med foreldre i rus. I alle tilfellene i denne oppgaven, er det mor i familien som har hatt rusproblematikken. Det er for det meste snakk om misbruk av alkohol, men i et tilfelle bruker også mor andre legemidler i tillegg til alkoholen. Jeg ønsker her å presentere de ulike informantene slik at vi kan forstå konteksten bedre. For at vi skal kunne skille disse tre fra hverandre navngir jeg dem som informant 1, 2 og 3. Spørsmålene jeg stilte innledningsvis i intervjuet omhandler hvem de har bodd sammen med samt hvor lenge de bodde sammen. Etter hvert spør jeg om når rusmisbruket startet og hvilke rusmidler det var snakk om.

Informant 1 bodde sammen med sin tvillingsøster og mor fra de ble født og frem til 10. klasse, med unntak av 2 år hos far en gang på barneskolen. Hun bodde sammen med sin tvillingsøster frem til 5 klasse. Rusmisbruket starter tidlig for Informant 1, og hennes søster.

Hun forteller meg at fra de var små, rundt 1 års-alderen var moren mye borte. Ofte en måned om gangen. De hadde mye forskjellige barnevakter, men når mor var hjemme var det fest hver helg, fredag til lørdag. Mor bruker bare alkohol som rusmiddel.

Informant 2 og 3 er søsken. De bor sammen med sin mor og far frem til de er ca. 19 og 23 år. Det er altså fire år mellom disse to brødrene. I dette tilfellet oppdager informantene at mor har et problem med rus i ungdomsårene. Informant 3 forteller at det startet når han var rundt 13-14 år, og at det startet rolig. Moren brukte rusmidlene sent på kveldene og ute av syne for de som bodde i huset. Videre forteller han at det bruken eskalerte og mor ble mer ”rar” av og til. Likevel var hun på det tidspunktet aldri helt ute av kontroll. Da han var 17 -18 år begynte det å ta mer av og mor ruser seg også på formiddagen. Når det gjelder hvilke rusmidler som er brukt forteller brødrene at deres mor brukte ulike smertestillende midler og alkohol, og ofte en kombinasjon av disse.

Vi vet at det å vokse opp med foreldre i rus kan være svært belastende, og informant 2 og 3 gir uttrykk for at deres barndom har vært god nok frem til at rusmisbruket eskalerte. Jeg spør hva de legger i det og ber dem utdype. Informant 2 forteller at han har lært mye gjennom barndommen. Han forteller at han lærte hvordan han skulle te seg sammen med andre mennesker. Han lærte hvordan han skulle behandle folk, og å være høflig og ydmyk. Informant 3 svarer på det samme spørsmålet og begrunner den gode oppveksten med at de var så gammel når rusmisbruket startet og at det er derfor ikke følte så hardt. Han forteller om en mor som alltid stilte opp og var en meget god person helt til misbruket eskalerte.

Selv om kjent teori forteller oss at det er svært belastende for et barn å vokse opp med en mor eller far som ruser seg, må en ta høyde for at mange vil oppleve denne oppveksten som ulik med tanke på at rusmiddelbruken vil variere fra familie til familie i form av forskjellig uttrykksform, intensitet varighet, og ikke minst vil foreldrekompetansen og nettverket som er rundt familien være avgjørende for barnets utvikling. (Killen & Olaffsson, 2003, s.26).

I og med at mine informanter er i ulike aldersgrupper når rusmisbruket er på sitt verste, vil det også medføre at noen husker mer konkret enn andre. Historiene ligger langt bak i tid for Informant 1 som bodde sammen med sin alkoholiserende mor frem til hun gikk i 10. Klasse. Likevel minnes de alle hverdagen. Hverdagen som det som skjer hver dag, det som oppleves som normalt for dem. Informant 1 forteller meg at hun trodde det var slik det skulle være. Det

kan være vanskelig å forstå alvoret i en slik situasjon som mine informanter har vært i. Informant 1 forteller meg at hun trodde alle drakk. Selv om hun i dag skjønner at det ikke var slik hos vennene sine, så klarte hun ikke å forstå det der og da.

4.3 Følelser knyttet til en ruspreget oppvekst

I samtaler med mine informanter fikk jeg god innsikt i deres hverdag og oppvekst med foreldre i rus. Etter transkriberingen og kodingen av disse samtalene satt jeg igjen med en del koder som jeg skulle kategorisere for å lage en oversiktlig og beskrivende oppgave slik at vi kan få en forståelse av hvordan et slikt liv kan oppleves. Det var helt tydelig at det var mange koder som var direkte knyttet til følelser, og derfor velger jeg her å ta utgangspunkt i de følelsene som var mest gjennomgående og felles for alle tre informanter.

Hverdagen til mine informanter i deres barndom viser seg å bære preg av ulike følelser og opplevelser. Det er følelser som viser seg å bære preg av blant annet uforutsigbarhet, frykt, løgn, sinne og aggresjon. Disse følelsene som mine informanter har gitt uttrykk for, vil være med på å danne et bilde av hvordan det er å vokse opp med foreldre i rus. Jeg vil presentere sitat og utsagn fra informantene før jeg beskriver hvordan jeg tolker det. Videre vil jeg se disse utsagnene i lys av teori og forskning. Gjennom presentasjon av de ulike følelsene som virker å være sentral for mine informanter får vi også god innsikt i ulike hendelser og episoder som informantene har vært gjennom. På den måten danner vi oss også et bilde av hvordan disse barna har hatt det gjennom oppveksten, ikke bare ved å presentere følelsene men også ved at de knyttes til ulike hendelser.

4.3.1 Sinne og aggresjon

Jeg har valgt å utdype sinne og aggresjon som følelser mer, slik at vi skal kunne forså hvilke følelser, og hvordan disse følelsene kommer til uttrykk hos de forskjellige informantene. To av mine informanter gir uttrykk for disse følelsene og preger dem i oppveksten. Disse utsagnene kom frem når jeg stilte spørsmål om hvordan de opplevde rusmisbruket og hvordan det påvirket dem. Disse utsagnene kommer frem når de forteller om hvordan de reagerer på sitt mors misbruk.

Informant 3 forteller:

”Når jeg sitter her i dag og tenker tilbake på de tingene som skjedde med oss og mamma, så er konklusjonen min at når man ruser seg så hardt, lyver, gjør dumme ting mot familien i ruspåvirket tilstand, så mister jeg kjærligheten, interessen og kontakten med personen.”

Dette sitatet ovenfor kan oppleves som brutalt og hardt, men likevel kan det forstås. Når informanten forteller dette kan det virke som om informanten har tatt et valg om å skyve unna sin mor og problemene som fulgte med rusproblematikken. Etter gjentatte forsøk på å få sin mor til å slutte med sitt rusmisbruk kan det virke som at informanten etter hvert gir opp og skyver det unna. Selv om informanten ikke direkte forteller at han er sint, kan det kunne tolkes som et resultat av sinne og håpløshet. Når man ikke blir møtt av disse følelsene, vil man etter hvert miste troen, og man opplever at man selv blir satt til siden.

Informant 2 gir også uttrykk for sinne i situasjonen. Han forteller:

”Jeg var mye sint på mamma. Jeg ville straffe henne. Jeg merket godt når hun var sånn passe klår, og da ville jeg hvert fall straffe henne. Da ble jeg hissig. [...] Jeg sa mange stygge ting til henne. Hun var som en hund for meg. Hun kunne bare ”føkke off.””

Jeg forstår disse utsagnene som at informant 2 opplever mye fortvilelse og skuffelse over deres mors drikking og oppførsel. Han lærer seg fort å se når mor er beruset og når hun er edru. Når mor er edru ønsker informant 2 å straffe mor med å si stygge ting til henne. Dette er ikke vanskelig å forstå, og det kan tolkes som at informanten opplever mye fortvilelse i situasjonen hvor mor fortsetter å drikke til tross for at barna vet om det. Denne fortvilelsen viser og uttrykker seg som sinne og aggresjon i hverdagen. Et ønske om å straffe mor kan for meg også vitne om et ønske om å bli hørt og forstått.

Sinne er den følelsen barnet får når det opplever når det eksempelvis møter motstand, blir frustrert eller blir stoppet i det han eller hun ønsker. (Fossen, 2013). I en slik situasjon som ovenfor, tolker jeg det slik at barna ikke blir direkte stoppet i å gjøre det ønsker rent fysisk, men heller psykisk. Følelsen av å bli forstått og få anerkjennelse for det man føler stopper opp når mor fortsetter sitt misbruk av alkohol til tross for at barna viser sitt mislik mot det. Det er ikke vanskelig å forstå at dette gjør et barn meget frustrert og dermed også sint. Barn reagerer også forskjellig, og sitatet hvor informant 3 forteller om hvordan kjærligheten etter hvert forsvinner, gir oss et inntrykk av at informanten gir opp. Aggresjon og sinne er påvirket av medfødte og arvelige trekk (Fossen, 2013). Det kan forklare hvorfor noen reagerer med sterkt

sinne mens andre gir uttrykk for å gi mer opp. Som nevnt tidligere reagerer barn forskjellig, og noen vil gjøre ting som å tømme ut foreldrenes alkohol, kjeffe på foreldrene eller trekke seg helt tilbake uten å gjøre noen ting. Barn kan se annerledes på aktuelle handlingsalternativer og handle forskjellig ut fra dem. (Amundsen & Melkeraaen, 2015). Men hvorfor gir noen lettere opp, mens andre fortsetter kampen slik som vi ser i de to utsagnene hvis man ser bort i fra det rent arvelige og medfødte? Kanskje kan alderen forklare dette? Disse utsagnene er forklart av to med forskjellig alder, der den eldste gir mer opp, og den yngste gir uttrykk for sinne og aggresjon. Kanskje vil man i eldre alder handle mer rasjonelt og oppleve en trang til å komme seg videre, mens man i yngre alder føler seg mer knyttet til sine foreldre? Slik som nevnt i teorikapittelet, kan vi kanskje også tenke at dette handler om lært hjelpeløshet. Barn kan utvikle seg et reaksjonsmønster om gjør at de tenker og handler ut fra en forståelse av at ingenting hjelper uansett hva de gjør. De har altså mistet troen på sin egen påvirkningskraft for egen livssituasjon. (Amundsen & Melkeraaen, 2015).

Det er likevel ikke vanskelig å forstå hvordan noen uttrykker sinne i en slik situasjon. Ofte kan følelsen av skuffelse uttrykke seg som sinne. Det kan vi forstå som en slags dekkeffekt, hvor den uttrykte følelsen av sinne egentlig roter i den skuffelsen man har over sin mor og situasjonen som ikke lar seg endre på. (Fossen, 2013). Barn har også ulike følelser for sine foreldre. De er glad i dem, men også sint samtidig. Selv om foreldre har et rusproblem, har de også gode sider, og barn trenger støtte på at der er lov å ha ulike, og ofte motstridene følelser overfor sine foreldre (Ruud, 2011). Selv om man reagerer forskjellig, ønsker dem en stopp for situasjonen ikke bare for seg selv, men også for sine egne foreldre. Dette kan komme nettopp fordi et barn alltid vil være glad i sine foreldre til tross for deres misbruk.

4.3.2 Redsel og frykt

Redsel og frykt er også tatt med i dette kapittelet for at vi skal kunne forstå hvilke følelser som kommer til uttrykk i en ruspreket hverdag. Redsel og frykt er følelser som informant 1 og 2 har kjent på. De er sentrale, og de mest utdypede følelsene i denne oppgaven. Dette er sterke utsagn som gir oss innblikk i ulike situasjoner hvor frykt og redsel er sentrale følelser.

Det første utsagnet kommer fra informant 2, når jeg spør om hvordan rusmisbruket påvirker han. Han foreller meg om en mor som ikke hadde en normal døgnrytme. Hun sov i stuen hver

natt og hadde lange telefonsamtaler med andre misbrukere på natten. Om morgenen når han sto opp, låg moren på gulvet.

”Jeg ble i hovedsak redd for mamma. Ja, jeg ble redd for at hun skulle dø. Jeg fant henne jo på gulvet i stua hver morgen. Da hadde hun falt ut av sofaen. Det var liksom standard.”

Informant 2 forteller om redselen for sin mor. I likhet med det jeg vil presentere videre, er dette tydelig knyttet opp mot en følelse av at man aldri vet hva som kommer. I dette tilfellet vet informanten at sjansen er stor for at han finner sin mor på gulvet. Det er utvilsomt et trist bilde for et barn, men ser vi bort i fra det faktum at det er trist, er det også skummelt nettopp fordi han aldri vet hvordan tilstanden moren er i. Denne følelsen av frykt er svært sentral for mine informanter. En følelse av å ikke ha kontroll over situasjonen og at verden er uforutsigbar kan forståelig nok være skremmende og oppleves som utrygt.

Jeg spør også informant 1 om hun kan huske at det var noe som påvirket henne spesielt, og hun forteller meg at det hun husker best er den konstante følelsen av frykt og redsel.

Hun forteller meg:

”Den eneste følelsen jeg husker veldig godt, det var den konstante frykten og redselen for hva som kom, og hva som møtte oss når vi kom hjem. Og når det var helg, var vi jo redd for om det var noen som kom til å sloss, om de skulle bli sint. Ja, vi var bestandig redd. Redd for hva som møtte oss om morgenen. Eller, vi lå jo alltid våken og hørte alt som ble sakt og gjort. Det var ikke akkurat noe rolig nachspiel. Den frykten...den husker jeg spesielt at jeg gikk å kjente på.”

Dette sitatet gir oss god innsikt i hvilke hendelser og situasjoner som utløser frykt og redsel hos et barn. Det er klart at det kan oppleves som skremmende å ligge ”på vent” for eventuelle uheldige og upassende hendelser i sitt eget hjem. Informant 1 forteller meg videre en historie hvor hun og sin søster ligger alene hjemme og sover. Hennes mor, og daværende kjæreste er på fest. Mor sender hjem sin kjæreste, men kommer også hjem litt senere. Hennes kjæreste tenner to stearinlys i stuen og sovner av.

” [...] Vi våknet av brannalarmen. Vi lå nede og det brant i stua. Hadde ikke mamma kommet hjem, så hadde vi vært død. Det var bare en vegg mellom, og vi hadde ikke kommet oss ut. Da kom jo politi og alt, men det var jo mamma sin feil. Hvorfor sender du en dritingsfyr hjem til to barn som ligger og sover?”

Dette forteller oss litt om hvilken hverdag disse barna har vært igjennom. Den konstante følelsen av ”hva kommer” og ”hva møter meg nå” er gjennomgående i alle sitatene. Følelsen av å ikke vite hva som skjer, eller hva som kommer, gjør at i informantene opplever dette som redsel og frykt. Slik som disse utsagnene viser er hverdagen til disse barna fylt med minner som har vært ubehagelige og også rent farlige.

Informant 1 forteller videre om hvordan hun og sin søster ofte måtte finne ly og trygghet for seg selv. I helgene var det fest, og det ligger mennesker og sover over alt i huset. Både i senga deres, i stuen, på sofaen og i badekaret.

”Vi bodde i to etasjer. Nede var det et vaskerom. Der var det et badekar og en do. Det låg heldigvis sjelden noen og sov oppi badekaret, så vi brukte gå opp å lage oss mat, og så gå ned igjen på vaskerommet. Gikk vi gjennom der, var det en rømningsvei, og det var varmt.....det var varmt i gulvet. Der satt vi, der satt vi i mange timer. Der fikk vi være i fred.”

Denne informasjonen kan forstås som at det å vokse opp med foreldre i rus øker risikoen for at noe kan skje med dem, og også at risikoen for at disse opplevelsene kan gi barna emosjonelle vansker. Det legges også merke til at disse barna har en utrolig evne til å innrette seg etter vanskelige forhold i hjemmet. Det kan virke som at dette etter hvert blir en slags hverdag for dem, og at dem på best måte prøver å gjøre det beste ut av det. Små barn som søker ly og rømningsvei for å skåne seg selv kan på mange måter også minne om et slags overlevelsesinstinkt.

Som nevnt i teorikapittelet kan det være enkeltsituasjoner eller hendelser som utløser varig frykt hos barnet. Det vil da være snakk om situasjoner som gjentar seg ofte og som kan skape en stresstilstand hos barnet.(Regjeringen, 2014) Slik som informant 2 nevner, er det å være redd for mor ikke en uvanlig følelse, og han forteller også at å finne sin mor på stuegulvet om morgenen var standarden. Informanten forteller om redselen for at moren skulle dø, og det er ikke vanskelig å forstå hvilken uro og stressende hverdag det må være for et barn. Det at barna ikke får noen bekreftelse fra foreldrene sine når det gjelder redselen, bekymringen og ubehaget ved å oppleve disse situasjonene gjør det vanskelig for dem å knytte noen mening med opplevelsen.(Ruud, 2011). Jeg stiller meg spørsmålet om hvordan dette kan påvirke barna? Dette handler i stor grad om forutsigbarhet. Det innebærer at barna kan forberede seg på hva som kommer og samtidig vite er det er trygt og at barnet kan slappe av. (Haugland, 2012). Et barn kan utvilsomt ikke slappe av i omstendigheter som gjentatt gir en følelse av redsel og frykt både for seg selv og deres foreldre. Barna vil i liten grad oppleve at de har

kontroll over situasjonen, og på den måten må de også være i konstant beredskap i forhold til mulige farer eller ubehag. (Haugland, 2012).

Når det er snakk om redsel og frykt, kan det forestilles at det finnes ulike måter å føle dette på. Den redselen og ubehagelige følelsen av ”hva møter meg nå” vil kanskje på mange måter minne om en slags angstfull følelse. Angsten kan på mange måter oppleves som diffus uro- og utrygghetsfølelse som ikke er knyttet til noe helt konkret (Fossen, 2013). Selv om informanten forteller at han var redd for at moren skulle dø, kan forstås som noe konkret, men samtidig vil det ikke være et konkret tidspunkt eller situasjon hvor dette skulle skje, men mer et spørsmål om når, eller *hvis* det skjer. Er det jeg som skal se det? Hva gjør jeg da? Disse tankene og følelsene kan gi en indre uro og angst.

Slik som uttalelsen fra informant 1 hvor hun beskriver opplevelsen av frykt for sitt eget liv, kan forståelig nok skape en enorm frykt. Barn som vokser opp med foreldre i rus er også mer sårbare for å bli utsatt for belastende hendelser som kan være skremmende eller belastende over tid. Det har som nevnt tidligere vist seg at barn i slike situasjoner har større sannsynlighet for å oppleve høyt konfliktnivå i hjemmet (Amundsen & Melkeraaen, 2015, s. 15). Som informant 1 forteller, er det alltid en konstant følelse av frykt over om hun skal være vitne til krancling, slåssing eller bråk når mor har fest hjemme. Foreldre skal engasjere seg i barnet ved å blant annet gi dem beskyttelse. Barnet skal føle seg trygg i hjemmet, bli forstått og få trøst når det opplever smerte. (Killén, 2012). Ikke alle har de forutsetningene som skal til for å utøve et slikt engasjement hos barnet, og typisk finner man det i familier hvor det er vanskelige livsforhold eksempelvis med foreldre i rus. (Killén, 2013). Når en person er i ruspåvirket tilstand vil det være vanskelig å vurdere situasjoner og handle fornuftig. I følge (Brandt og Grenvik, 2010) vil også virkningen etter inntak av rusmidler redusere evnen til å tenke kritisk. I tilfellet hvor mor sender hjem en mann som også er påvirket av alkohol hvor det ligger små barn og sover kan forstås som en handling som ikke var fornuftig. Kanskje var det en tilfeldighet at det tok fyr, men i denne sammenhengen handler det om det å sette sine egne barn i fare og slik sett gi barna en opplevelse av frykt og redsel.

Barn har også en unik evne til å tilpasse seg i ulike livssituasjoner. Dette kan vi se et godt eksempel på hvor informanten forteller hvordan de søker ly i sitt eget hjem der hvor de kan få fred og ro fra omgivelsene. Det er forunderlig hvordan barn i skolealder selv finner slike løsninger. Erfaringer fra tidligere opplevelser og egen evne til å tilpasse seg situasjonen ser ut

til å forklare hvordan, og hvorfor de søker ly og trygghet på vaskerommet. Dette er et tilfelle hvor barna sørger for egen sikkerhet og ”slår av” sine egne følelser. (Sundfær, 2012) Selv om de søker en følelse av trygghet inne på dette vaskerommet vil ikke disse følelsene være noe de i utgangspunktet skal være nødt til søke, den skal heller være der i form av støtte, trygghet og kjærlighet fra foreldre. Når dette sviker, prøver de på ulike måter å finne sikkerhet.

4.4 Benektelse og skjult misbruk

Vi er lært gjennom generasjoner at vi viser frem det vi er stolt av, mens det som viser skjevhet og sårbarhet holder vi privat for omverden. Noen ting forteller man ikke til sine egne barn engang. (Glistrup, 2014, s. 14-15) Rusmisbruk er en av de temaene som mange familier vil oppleve som svært privat (Henriksen, 2000, s. 59) og dette kan forstås som at det oppleves som skamfullt og sårbart for omverden. Mine informanter har erfart dette, både at mor misbruker rusmidler i skjul, og at de blir løyet til når de konfronterer med det. Selv om barna til dels forstår rusmisbruket i hjemmet har de likevel et ønske om at dette skal være skjult for omverden. Dette vil jeg løfte frem slik at vi kan få en forståelse for hvordan det har vært for barna, men også hvordan vi kan forstå hvorfor det er slik. Skjult misbruk og benektelse er et tema som er svært gjennomgående for alle mine informanter, og videre vil jeg presentere hvordan de har opplevd dette på hver sin måte.

4.4.1 Løgn og fornektelse

I dette underkapittelet for benektelse og skjult misbruk vil jeg trekke frem hvordan løgn og fornektelse ble en del av oppveksten til barna. Jeg vil trekke frem noen sitater fra informantene for å gi oss et godt innblikk i deres opplevelse og oppfatting av tematikken.

Informant 2 forteller hvordan han opplevde sin mors reaksjon i konfrontasjon med hennes rusmisbruk.

”Du har jo dem som forteller at de er alkis, og så har du dem som nekte. Mamma kunne aldri skjønne hva jeg snakket om. Det var bare tull. Hun nektet for at hun drakk øl, nektet for alt, selv om jeg viste henne bevis tusen ganger. - Nei, det hadde hun ikke sett noe til.”

Videre vil jeg presentere et utsagn fra informant 3 som også konfronterer sin mor med rusmisbruket. I dette tilfellet gir informant 3 et uttrykk for å gi opp og la sin mor kjøre sitt eget løp, som et resultat av utallige løgner og bortforklaringer.

"Det ble generelt mange småløgner her og der, men vi har såpass gamle da hun var kommet til det punktet at vi gjennomskuet det ganske greit, og hvis jeg konfronterte henne med "nei, nå lyver du igjen", så hun bare rart på meg. Så filosofien min var egentlig bare å drite i det meste hun gjorde og sa, og for meg funket det meget bra. Jeg tror jeg opparbeidet meg en evne til å bare drite i det og la henne kjøre sitt eget liv."

Det er ikke vanskelig å forstå at en opplever situasjonen som håpløs, når deres mor nekter for å bruke rusmidler når man vet om det selv. Man har sett sin mor beruset flere ganger, men likevel vil hun ikke erkjenne sitt misbruk. Ut fra disse sitatene kan det tolkes som informant 2 og 3 ønsker at deres mor skal fortelle det slik det er, kanskje for å kunne forstå, eller for å få en forklaring, eller kanskje til og med en beklagelse. Misbruket påvirker barna i sin hverdag, og med en forklaring fra mor kan det kanskje gjøre det lettere å bearbeide. Forståelig nok kan man i en slik situasjon føle at man blir ført bak lyset og føle situasjonen som håpløs. Jeg har også imidlertid en forståelse for at det kan være vanskelig å erkjenne sitt misbruk for sine barn og familie, da det gjerne er noe man ikke vil snakke om, og som fører med seg mye skam. Det kan også være at foreldre forneker sitt misbruk og bagatelliserer problemet for å gjøre det lettere for seg selv. Etter hvert som barna gjentatte ganger gjør forsøk på å få en forklaring men møter motstand og løgn, vil det skape en uro i forhold til det man vet og det man blir fortalt. Dette kan føre til at man etter hvert gir opp, og slik som siste sitatet fra informant 3 beskriver.

Slik som mine informanter forteller er de klar over deres mors misbruk, og i følge (Killén og Olofsson, 2003) er benektelse av rusmisbrukeren selv en mekanisme som ofte blir brukt, og dette kan gjøre det svært vanskelig for barna da de både ser, og observerer misbruket. Det kan gjøre det vanskelig for barna å orientere seg i situasjonen hjemme når de ser, men likevel ikke får noe bekreftet når de prøver å finne ut av situasjonen på egen hånd. (s, 63 og 74). De fleste av oss vil kjenne seg igjen i følelsen av at noen ting ikke diskuteres hjemme. Slik som jeg forstår informantene, er dette et tema som ikke skal snakkes om i hjemmet. I følge (Sundfær, 2012) er det ikke uvanlig at vi lager ulike mønstre i familie for hva man snakker om, og typisk er det å ikke snakke om det som er vondt og vanskelig. Dette kan være en metode for å skyve unna problemene på, og gjøre dem mindre alvorlig for seg selv og de rundt oss. Slik som mine informanter sier, forneker mor sitt misbruk, og dette gir ubehag ved at hendelsene og opplevelsene man har til situasjonen ikke stemmer overens med det som er virkelig. Kanskje kan det også være at det er flaut å snakke om? Noen familier snakker løst og ledig om dype følelser, mens andre holder mer tilbake og prater om det som er hyggelig og kanskje

ikke så personlig. Dersom man i lengre tid har unngått å snakke om den problematiske situasjonen i hjemme, kan det være at det blir for vanskelig og ubehagelig å plutselig skulle ta det opp, selv om man kanskje både har lyst og behov. Det kan derfor bære lettere å snakke med noen utenfor hjemmet om problemene. Det kommer jeg nærmere inn på senere i oppgaven.

Det er heller ikke uvanlig at man finner unnskyldninger for seg selv og de rundt seg. Slik som sitatet over hvor informantene sier ”nei, nå lyver du igjen” når han spør sin mor om hvorfor hun drikker. (Killén og Olafsson, 2003) kaller dette for projisering som kan forstås ved at man legger skyld og ansvar over på andre. (s. 63 og 74). Videre skriver de at dersom foreldre ikke forstår eller benekter sitt eget skadelige bruk av rusmidler, vil de heller ikke være i stand til å leve seg inn i barnets smerte. Ofte vil foreldre flykte fra sin egen smerte, og da ikke makter å ta inn over seg barnets smerte også. (s. 68). Selv om mine informanter ikke gir uttrykk for at opplever skyld eller ansvar i deres mors misbruk kan dette likevel gjøre at mor selv har liten evne til å ha en realistisk oppfatning av barnet og hvor forstyrrende det kan være for et barn ved å konstant bagatellisere og snakke bort temaet. (s. 63 og 74). Det viser seg tydelig gjennom intervjuene med mine informanter at dette er tøft og frustrerende.

4.4.2 Å leve et liv i skalkeskjul

Å skulle leve et liv i skalkeskjul har mye med benektelse og skjult misbruk å gjøre. Informantene forteller om hvordan de levde livet etter beste evne ved å beskytte foreldrene for omverden. Jeg har derfor valgt å trekke frem dette for å gi oss et inntrykk av hvordan det er for informantene å leve et liv uten å snakke med andre om rusmisbruket, og hvordan det kan oppleves. Felles for mine informanter er at de ikke ville at noen skulle vite om rusmisbruket hjemme, og at veldig få var klar over misbruket i hjemmet.

Informant 1 forteller om da hun i voksen alder fortalte det til sin barndoms-venninne, og hvordan venninnens far reagerte da han fikk vite om hennes barndom.

”Det er jo ingen som har vist om dette her. Jeg har jo snakket med venninna mi om det i ettertid, og de har jo ikke skjont det. Etterpå snakket hun med foreldrene sine om det, og (navn) begynte å gråte. Han hadde tenkt ”herregud, vi burde jo ha sett det, vi burde ha skjont det!”

Informantene forteller at det var viktig for dem å vise at alt var normalt på utsiden av hjemmet. En kombinasjon av fornektelse hos foreldrene og barnas evne til å ikke vise noe

utad gjorde at alle mine informanter i mer eller mindre grad, ikke snakket med noen om rusmisbruket utenfor hjemmet. I forhold til det mine informanter foreller, virker det som at de alle naturligvis har et ønske om å leve et normalt og godt liv. Selv om disse barna også har gitt uttrykk for at de hadde det godt i livet til tross for at deres mødre misbrukte alkohol er ønsket om å ha det normalt uten rus likevel sentralt i hverdagen.

Informant 2 forteller:

"Jeg ville jo bare ha det normalt. Jeg klarte å stu det unna. Jeg har jo alltid vist følelser, men når det kom til mitt eget rot, da ville jeg ikke ha hjelp. Jeg ville klare det selv."

Informanten gir her uttrykk for et ønske om klare seg selv. Det kan forstås som at man ønsker å være sterk, og kanskje kan det også komme av en skam og flauhet over situasjonen. Det kan også tolkes som at man ønsker å beskytte sin mor. Selv om det kan oppleves som vanskelig, og man til tider blir svært sint og frustrert, ønsker man likevel at mennesker rundt skal synes godt om sine foreldre. Det kan også tenkes at mange unge synes kan det være vanskelig å stikke seg ut, og det kan være vanskelig å vise svakheter. Kanskje kan ønsket om hjelp komme i skyggen av å lykkes sosialt og ønsket om "klare det selv", samt ønsket om å beskytte sin mor.

Informant 1 forteller om et besøk fra barnevernet hvor både barna og mor skulle være hjemme under besøket. De blir bedt av sin mor om å lyve til barnevernet for å beskytte sin henne.

"Vi skulle ha hjemmebesøk av barnevernet og da skulle vi barna være hjemme. Da sa mamma til oss at vi måtte fortelle at hun aldri drakk, at hun alltid var hjemme og at vi hadde det bra, hvis ikke vi fortalte det, måtte vi flytte fra mamma."

Utsagnet som omhandler at barna må lyve fremfor barnevernet kan tolkes og forstås som den ubetingede kjærligheten man har for sine foreldre til tross for vanskelige familieforhold. Den kan være vanskelig å leve med, da ønsket om hjelp kommer i skyggen av å beskytte sine foreldre. Når jeg som forsker tolker disse utsagnene er det vanskelig for meg å ikke forstå utsagnet som en noe egoistisk handling. Det vitner om desperasjon hos mor som truer barna dersom de ikke lyver.

Slik som informant 2 forteller, ville han ikke ha hjelp til sitt eget rot. Han gir uttrykk for å klare seg selv, selv om han vanligvis er åpen i sine følelser. I følge (Ruud, 2011) er det vanlig at barn føler på en sterk skam for situasjonen. Det kommer av at dette er et tabubelagt tema i samfunnet. Barna kan også på mange måter føle seg ensom, eller tro at de er de eneste med dette problemet. Det kan også være et resultat av liten åpenhet rundt dette temaet.

Informanten forteller at han ville klare det selv. Det å ”klare seg selv” vil i dette tilfelle kanskje handle om å hjelpe seg selv gjennom den vanskelige situasjonen og de følelsene som han har i kroppen sin.

I dag har det blitt en økt bevisstgjøring både på omfang og skadevirkninger av foreldrenes rusmiddelbruk med tanke på hvordan det kan påvirke barna. (Amundsen & Melkeraaen, 2015). Barns opplevelse av trygghet, tilfredshet og en tilstrekkelig omsorg er sterkt tilknyttet den livssituasjonen som foreldrene til disse barna er har. Selv om mine informanter gir uttrykk for å ikke søke, eller ønske hjelp, har likevel helsepersonell en posisjon i dag som gjør det mulig å fange opp disse barna tidlig for å gi dem hjelp, oppfølging og informasjon. (Regjeringen, 2009). Et ønske om å klare det selv, utelater ikke selve behovet for hjelp og støtte.

Kanskje var det ikke nok ressurser eller kunnskap om påvirkningen dette har på barna tilbake til den perioden hvor dette skjedde? Vi kan se at det ikke før i januar 2010 blir pålagt en rettslig ramme hvor det pålegges en faktisk plikt til å følge opp de mindreårige barna, ved å gi dem hjelp, oppfølging og informasjon. (Regjeringen, 2009). Ingen av mine informanter forteller at de har fått noe hjelp. Informant 1 forteller, som vi ser ovenfor, at barnevernet var innom i hjemmet, men på videre spørsmål fra meg, ble ingenting gjort med saken. Er det et resultat av at ingen fortalte noe om problematikken utenfor hjemmet?

Ressurser som i utgangspunktet skal brukes til lek, læring og utvikling ofte brukes til bekymring og tildekking for barna i deres forsøk på å skjule problematikken i hjemmet (Killén & Olofsson, 2003. s.63). I denne situasjonen hvor barna stilles til ansvar for å beskytte sin mor ved å lyve til barnevernet kan være en svært forvirrende og skummel opplevelse. Et barn skal ikke stå ovenfor slike kompliserte og krevende situasjoner som på mange måter kan ”desorientere” og bombardere dem. For informant 1 som står ovenfor denne situasjonen, kan dette være en opplevelse som er todelt. For det første vil nok disse barna (informant 1 og sin søster) ha et ønske om hjelp, både for seg selv og sin mor, men samtidig vil det kanskje være et ønske om å beskytte sin mor også? Naturligvis er de nok redd for å miste sin mor. Barn er svært lojale mot sine foreldre selv om de ikke har det optimalt selv.

Det ikke uvanlig at foreldre som har små barn, tidlig tar ansvar for å opprettholde familiens fasade utad. Dette gjelder både barnehage, skole, venner, naboer, familie og lignende. Det er heller ikke uvanlig at disse barna utvikler lojalitet til foreldrene som hemmer hjelpeapparatet innsyn i familiens liv, eller at barna tilpasser seg på en slik måte at deres følelser av sorg og sinne ikke blir uttrykt. (Sundfær, 2012). Dette kan være vanskelig for barna, og også for foreldre. Det er en lang vei å gå dersom foreldre ikke kan erkjenne sitt misbruk for seg selv, barna og omverden når det gjelder å kunne gi barna den omsorgen de trenger. Dersom foreldre ikke erkjenner sitt misbruk vil det bli vanskelig å forstå hvilke endringer som skal til nettopp for å gjøre situasjonen bedre. (Killén & Oloffson, 2003)

4.5 Foreldrefunksjoner

Felles for alle mine informanter er at de har mødre med et rusproblem, men det betyr ikke at de alle opplever det på lik måte. Informantene er ulike med hensyn til alder og utvikling når deres mor starter drikkingen. De er også ulike med tanke på personlighet og evner. Det er derfor viktig at vi ikke drar alle disse barna og deres foreldre under samme ”kam”. (Haugland, Ytterhus & Dyregrov, 2012, s.11). Det har blitt en endring i det vi i dag tenker på som ”godt nok” for våre barn og det kan forklares ved at den forståelsen for barn og barns utvikling har økt, samt at forholdene i samfunnet rundt oss gjør det mulig. (Killén, 2004, s.187-188) Jeg ønsker videre her å presentere to av de foreldrefunksjonene som Killén skriver om i flere av sine bøker. Jeg har valgt ut disse to foreldrefunksjonene fordi de samsvarer med de funnene jeg fikk gjennom mine intervju med informantene. Informantene forteller meg om situasjoner hvor det ble naturlig å trekke inn foreldrenes evne innlevelse, og foreldrenes evne til å prioritere barnets utviklingsmessige behov, nettopp fordi informantene gav meg informasjon som kunne tyde på at disse to funksjonene ikke var optimal.

4.5.1 Foreldrenes evne til innlevelse

Jeg spør min Informant 1 om hennes opplevelse av oppveksten. Hun forteller meg at hennes mor aldri var noen mor. Hun og søsteren måtte klare seg selv med både det praktiske og det følelsesmessige som fulgte med. De inntar ubevisst ulike roller som en klassisk mor og far. En er tøff, og en er omsorgspersonen. Hun forteller:

”Altså, mamma var aldri noen mamma. Hun lå bare på sofaen og sov. Fra første klasse sto vi opp selv og dro på skolen alene, hun sto ikke engang opp.”

De fleste barn i dag er 6 år når de begynner i første klasse. Selv om mange av disse barna er selvstendige, er de langt fra gammel nok til å ha et slikt ansvar som dette. For mange barn kan det være stas og få æren av gå selv til skolen dersom de føler seg trygge til det. I dette tilfellet tolker jeg det som at mor ikke er tilstede verken mentalt eller fysisk for disse barna som på mange måter må hjelpe seg selv. De har ansvaret for seg selv, både med tanke på det å stå opp, smøre seg mat og komme seg til skolen selv. I dette tilfellet kan jeg se en fordel med at de er to. De kan støtte hverandre og hjelpe hverandre på vei.

Jeg spør informant 2 om han husker noe spesielt han syntes var vanskelig. Han forteller meg:

”Å møte mamma på senteret var helt grusomt etter hvert. Jeg unngikk henne. Hun var så falsk, og så rusa hele tiden. Hun skulle alltid være så kul og grei liksom, med meg og mine kompiser. [...] hvorfor kunne hun ikke bare være seg selv? Jeg har jo litt sosial intelligens da, så jeg kjefta jo aldri på henne fremfor vennene mine. Da måtte jeg bare være på lag med henne og late som alt var ok. Måtte bare le med, selv om jeg synes det var uhyre trist hele greia”

Det som informant 2 forteller i sitatet ovenfor, kan forstås som en naturlig reaksjon på hendelsen. Slik som han selv forteller, er dette i selvsagt en trist opplevelse. Han må likevel ta på en slags maske for å stenge ute sine følelser i det offentlige. En kan tolke fortvilelse, skam, frustrasjon hos informanten når han forteller dette. En situasjon som er vanskelig å unngå når mor søker kontakt med han og hans kompiser. Ser man dette fra mor sin side, er det sannsynligvis bare naturlig og godt ment, men i rusens påvirkning og bagatellisering av eget rusmisbruk, kan det være vanskelig å se situasjonen fra barnet sin side, og se at dette blir svært ubehagelig for han.

Barn skal forbi i sin rolle som barn og skal ikke påta seg voksenoppgaven når foreldre ikke i tilstrekkelig grad kan ivareta sine foreldrefunksjoner (Ytterhus, 2012). Som informant 1 forteller måtte hun og sin søster tidlig ta ansvar for seg selv. Dette fordi mor sover og ikke står opp om morgenen. Det er varierer i alle familier hvor mye barna gjør selv, og hvor mye foreldrene hjelper til, men det som kan være skadelig for barna er dersom barnet påtar seg ansvar som oppleves som uoverkommelig eller at det ligger langt over deres modenhetsnivå, og dette er gjerne hendelser som kan skje dersom foreldrene ruser seg. Det er forventninger som ikke er rimelige for barn, og disse barna får tidlig ansvar for både søsken, seg selv og også sine egne foreldre. (Ytterhus, 2012 og Killén, 2013). I dette tilfellet tar begge søstrene ansvar for hverandre. De må smøre seg mat, stå opp og komme seg på skolen alene og det kan

virke som det fungerer. Men selv om det fungerer i praksis, vil det ikke nødvendigvis bety at det er godt for dem. Kanskje er det slik at mor noen ganger er der, og noen ganger ikke? Det er ikke uvanlig at foreldre i slike situasjoner har varierende engasjement til barna sine. Det kan variere fra ekstremt og hektisk, til ingenting. Desto yngre disse barna er, jo vanskeligere blir det å fullføre disse oppgavene, selv om de forsøker å løse dem så godt de kan. (Mackrill, 2001 og Killén 2013). Den eventuelle svingningen i engasjementet kan i seg selv være vanskelig å forholde seg til, da det utgjør lite struktur og rutiner i hverdagen. Det kan imidlertid virke som at disse barna likevel klarer å opprettholde en viss struktur i hverdagen ved å påta deg ulike roller og oppgaver. De kan i stor grad bruke hverandre som en støtte og som en trygghet, selv om det ikke er naturlig at barn på den måten skal ta vare på seg selv i så stor grad. Vi vet at barn så vel som voksne setter pris på en viss forutsigbarhet og vi danner oss ofte rutiner i det vi driver med. Informant 1 forteller at hun og søsteren måtte gjøre alt selv, og gikk inn i ulike roller som mor og far. Selv om det for noen kan høres naturlig ut at noen barn får ansvar, må det likevel forstås at disse barna ikke har valgt dette selv, men blir tvunget til det ved at ingen andre er der for dem. Det er i følge Haugland (2012) ikke overaskende at barn som blir stilt ovenfor situasjoner og oppgaver som overskrider deres mestringsevne er forbundet med en negativ utvikling for barna.

Når foreldre ikke er i stand til å forstå sitt skadelige bruk av rusmidler vil de heller ikke være i stand til å leve seg inn i hvordan barnet har det. Den smerten barnet opplever vil være vanskelig å ta inn over seg, da foreldrene ofte vil flykte fra sin egen smerte. (Killén & Oloffson, 2003). Dette er noe som vi kan se gjør seg gjeldene i den historien informant 2 forteller. At mor ikke ser, eller anerkjenner hvordan hun overfører uheldige hendelser og følelser til sitt barn, tyder på at innlevelsen ikke er tilstrekkelig god. Dersom vi ser på foreldre som har evne til innlevelse i barnets situasjon vil de kunne være i stand til å strukturere livet for barnet på en slik måte at det skaper trygghet og forutsigbarhet (Killén & Oloffson, 2003). Informantens opplevelse av disse hendelsene vil være preget av uforutsigbarheten. Hvilken form er min mor i nå? Kommer hun til å lage en scene? Man vil kanskje alltid være i beredskap for uheldige og ubehagelige situasjoner som kan komme. Det kan være en konstant undertrykkelse av sine følelser ved å late som at alt er ok. De barna som har foreldre som kan leve seg inn i hvordan de har det, som kan trøste dem når de er lei seg, som kan forstå sinne og protest, er i følge Killén og Oloffson (2003) barn som vil *våge å føle*. (s.68)

4.5.2 Foreldrenes evne til å prioritere barnets utviklingsmessige behov

Informant 2 forteller også om sin mor og hennes tilstand. Jeg stiller spørsmål som omhandler hans bror og far og om deres forhold påvirket situasjonen. Han forteller:

”Pappa var jo der. Mamma var jo ikke det. Hun var mer som en pasient.”

Vi kan her tolke sitatet som en ansvarsfraskrivelse fra mor sin side. En mor som informanten kaller for pasient. Dette tolker jeg om at informantens behov for oppmerksomhet, trygghet og oppfølging ikke blir tilfredsstilt da mor ofte har nok med seg selv. En kan tenke seg at det å leve et liv med rus gjør noe med energi og prioriteringer. Informanten sier at hans far var der, og det sier meg at situasjonen blir noe bedre, da man likevel kan finne en slags stønad i hjemmet og at man hvert fall har én trygg omsorgsperson i hjemmet. Likevel vil viten og opplevelsen av å ha en mor i en slik tilstand være svært altoppslukende og forstyrrende for barnets utvikling psykisk.

Informant 1 forteller en sterk historie om ulike hendelser hun og hennes søster opplevde i oppveksten. Hun forteller om konstant festing i helgene, og at det ofte en mann ned å la seg sammen med dem i sengen. Hun forklarer at dette er en mann som er kompis med moren, og at moren vet at han pleier å legge seg hos barna. Hun forteller:

”Hver gang de hadde fest kom han ned å la seg sammen med enten meg eller søstera mi.[...] Jeg vet at han la seg der, men klarer ikke helt å huske om han gjorde noe. Jeg har en sånn, at hvis jeg kjenner ei spesiell fiskelukt så får jeg en spesiell reaksjon. Jeg klarer å sanse noe, beføling, men jeg bare klarer ikke helt å huske. Det er så rart.”

Det er ikke vanskelig for meg å forstå at dette er et vanskelig tema. Informanten forteller meg at hun ikke husker helt hva som skjedde disse gangene. Om dette kommer av at det ikke har skjedd noe, eller om dette er fortrent kan jeg ikke spekulere i. Likevel er det faktum at en mor lar en voksen mann ligge sammen med små barn er noe som ikke greit på noen måte. Det kan tolkes som om mor ikke tar ansvar for sine barn og deres vel og trygghet, samtidig som evnen til å tenke kritisk er borte. Foreldres evne til å prioritere barns grunnleggende behov fremfor sine egne er en viktig faktor her. Når mine informanter forteller meg at deres mor aldri var noen mor, eller at moren var mer som en pasient, vil dette gi oss et inntrykk av at barnas behov ikke blir tilfredsstilt. Manglende nærhet og støtte fra familien, samt at barna

ikke føler seg viktige nok kan være det som (Haugland, 2012, s. 91) kaller for neglisjering. Å ikke føle seg elsket og viktig nok vil være emosjonell neglisjering. Det er vanskelig å si noe om hvorvidt mine informanter føler på dette, men en kan tenke seg at følelsen av å ikke være viktig nok kommer når mor ikke har kapasitet til å følge opp, og ta vare på sine barn.

Som forelder skal en beskytte sine barn fra både egne og andres overgrep. I en ruspåvirket tilstand kan hemninger og evner til blant annet grensesetting reduseres, noe som øker risikoen for blant annet seksuelle overgrep. (Killén & Oloffson, 2003, s. 68 og 76). Dersom mor er beruset vil dette svekke evnen til å passe på, følge opp og skjerme barna for slike hendelser. (Haugland, 2012, s. 89). Selv om foreldre har et ønske om at barna skal ha det godt, kan det virke som at alkohol og rus svekker dette ønsket i så stor grad at en ikke makter eller evner seg å se alvorret eller konsekvensene for handlingene som blir utført. Som informanten selv nevner, vet mor om dette, og det kan være vanskelig for både dem og andre å forstå.

4.6 Hva var til hjelp?

For mange barn som lever sammen med foreldre med rusproblematikk kan det være avgjørende å ha andre viktige og nære personer rundt som kan gi støtte og omsorg når egne foreldre ikke har kapasitet. Barna kan søke trygghet utenfor hjemmet, og det vil redusere risikoen for barnets utvikling dersom barnet har evnen til å knytte seg til andre utenfor det belastende familieforholdet. (Sundfær, 2012). Barn som både har personlige egenskaper og en evne til å finne støtte i miljøet for å på den måten beskytte seg selv for å bryte samme kan forstås som resiliente barn. (Fossen, 2013).

Første del av dette kapittelet vil omhandle økt sårbarhet. I den delen ønsker jeg å presentere hvordan noen informanter opplevde plager i etterkant av oppveksten, og hvordan de gjorde seg gjeldene. Videre går jeg videre ved å presentere hva de opplevde som hjelpende underveis i barndommen. I den delen vil den teoretiske delen i stor grad omhandle teorien om resiliens, beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer. Dette grunner i at den informasjonen informantene gav meg samsvarer i stor grad med de egenskapene og evnene barn har for å kunne utvikle seg, og fungere godt til tross for vanskelige forhold tidligere i livet. Alle disse begrepene vil ha med hverandre og gjøre, ettersom dette kan være med å påvirke barnet i positivt eller negativ retning for kunne utvikle seg videre i livet. Disse vil bli presentert som ”søsken og venners familie”, samt mestring. Jeg presenterer mine funn likt som tidligere, ved utsagn og fortellinger før jeg gir min tolkning, og deretter setter dette i lys av relevant teori.

4.6.1 Økt sårbarhet

Gjennom teorikapittelet har vi lest at det å vokse opp i belastende hjem som eksempelvis med foreldre med en rusproblematikk kan gi barn kroppslige og psykiske problemer. Dette er problemer som kan vise seg blant annet som muskel- og skjelettsymptomer, hodepine og mage-tarm problemer. (Amundsen & Melkeraaen, 2015). Det viser seg også at barn som påføres uheldige opplevelser, og slik mister viktige sider av den oppmuntring og støtte som foreldre normalt sett viser sine barn, kan utgjøre en betydelig større risiko for at barna utvikler vansker med alvorlige konsekvenser for både utvikling og livskvalitet. (Hansen, 1990). En fjerdedel av barn med alkoholavhengige foreldre utvikler psykiske lidelser. (Kvello, 2010)

Jeg stiller spørsmål til mine informanter om hvordan de har det i dag.

Informant 2 forteller at han hele barndommen holdt følelsene mer eller mindre for seg selv, helt til det en dag gir konsekvenser. Han forteller om en studietid som brått ble avbrutt, og at det var starten på en vanskelig tid. Han forteller:

”At jeg var så sterk på det da, har jo ført til problemer i senere tid. For å gå fra å gjøre seg selv helt følelsesløs til å plutselig en dag skulle leve normalt igjen, var ikke så lett som jeg hadde ønsket. [...] Det var angst og depresjon. Det at jeg holdt det inni meg så lenge, er vel rota til mine nerveproblemer. Det er jo på en måte min styrke, men også min svakhet”

Han forklarer meg at han hele barndommen har vært sterk i forhold til sin mors rusavhengighet. I barndommen gjør han seg selv helt følelsesløs for å fortrenge de uheldige opplevelsene samt opplevelsen av å miste sin mor til alkoholen. Å fortrenge og stenge ute følelser over lengre tid tolker jeg som at man presser sine problemer og tanker lengre frem i tid, før det til slutt ikke er mulig lengre. Det kan virke som at minnene og de tankene man har fra barndommen gjør noe med deg, som kanskje er diffuse og uklare, men likevel så viktig at de vil skape problemer før eller siden.

Informant 1 forteller om hvordan hun har det i dag.

”Jeg har det veldig bra i dag faktisk. Vi har jo selvfølgelig våre utfordringer i hverdagen, som at jeg har en muskelsykdom på grunn av barndommen. Stressfaktorer og ytre påkjenninger. Og da kommer frykten for at jeg ikke skal klare jobb og økonomi, eller at jeg ikke skal kunne følge opp barna mine ved å stå på sidelinja ved en fotballkamp. Ja, frykten for at barna mine ikke skal ha det optimalt. Men jeg

har jo den snilleste mannen og barna, men ofte tenker jeg på hva jeg har gjort for å fortjene dette her. Og den følelsen der...den tar tid. Når den dagen kommer hvor jeg forstår at jeg fortjener alt det gode, ja den dagen er jeg spent på.”

Slik jeg ser det opplever også informant 1 noen plager som følger av barndommen sin. Hun forteller at hun har det bra, men at redselen for å ikke skulle klare kunne jobbe fullt og følge opp sine barn er tilstede. Det som jeg legger merke til er at hun gir uttrykk for å ikke forstå hvordan hun skal ha det så godt i livet sitt nå. Det kan virke som at en problemfull barndom gir det en følelse av mindreverd og at det på den måten skulle gjøre henne mindre fortjent til å leve et rolig og fint liv med mann, barn og hus. Dersom man har levd et liv hvor man ikke har følt seg viktig og elsket nok, kan man kanskje tenke at den følelsen følger deg videre i livet?

Informant 1 forteller videre:

”Vi har jo vokst opp i et hjem hvor redsel, frykt og negativitet er det vi er lært opp til. Vi har ikke lært kjærlighet og glede. Vi er jo ikke født slik, vi lærer det jo. Noen lærer det når de er 2 år, andre når de er 20 slik som oss. [...]Det var jo først når vi fikk barn selv, at vi begynte å forstå. Problemet er bare at vi husker veldig lite fra barndommen. Vi husker ikke en eneste bursdag eller jul. Ingenting fra når vi var små. Vi har fortrenget alt. Vi går jo begge til psykolog nå, for å få hjernen til å koble det ut. For selv om ikke hjernen husker, så husker kroppen. Vi har en spesiell reaksjon på ting, som vi ikke helt forstår.”

Sitatet hvor hun sier at de ikke har lært kjærlighet og glede, vekker interessen hos meg. Barn speiler ofte sine foreldre, og blir trygg i sin emosjonelle utvikling når deres behov for kjærlighet og omsorg, så vel som selvsagt de rent grunnleggende behovene som mat og stell blir dekket av foreldrene. Når informanten forteller dette, kan vi tenke at når disse behovene ikke blir dekket vil dette kunne gi konsekvenser senere i livet. Hun har fortrenget mye fra barndommen sin, og får nå hjelp til å sortere hendelsene slik at det gir mer mening.

Informant 3 gir oss en litt annen informasjon i forhold til de to andre ovenfor. Jeg spør han om hva han syntes om oppveksten og han forteller:

”Oppveksten var bra egentlig, siden det kun var min mor og ikke en sånn typisk voldelig far. Pluss at vi var såpass gamle når rusmisbruket eskalerte at det egentlig aldri var noe stress.”

Informanten begrunner sin gode oppvekst med at misbruket eskalerte sent i oppveksten og derfor har han heller ikke hatt noen problemer i senere tid. Dette viser oss hvor ulikt man kan

oppleve en situasjon og hvor ulik barna er. Det minner oss også på at ikke alle barn trenger å få problemer i etterkant, til tross for uheldige opplevelser i barndommen. Det viser særlig at *når* problemet oppstår er av betydning. En kan tenke at ettersom informant 3 var noe eldre da rusproblematikken var på det verste, kan en tro at informanten hadde en god opplevelse av barndommen, til tross for situasjonen som utvikler seg senere i livet.

Da alkohol i dag er det mest brukte rusmiddelet, vil det også si at mange barn i dag lever med foreldre som misbruker alkohol. Vi kan også derfor fastslå at det også er det farligste rusmiddelet fra barnets perspektiv. (Olofsson & Lindemann, 2003). Det kan vi forstå ved at barna ufrivillig, enten underveis i svangerskapet, eller en gang i løpet av livet opplever en mor og/eller far som misbruker alkohol. De kan bli utsatt for hendelser som kan være skremmende, triste eller forvirrende, samt en avvikende omsorg og samspill, som senere kan gi dem ulike plager. Det er klart at dette må vurderes fra familie til familie. Det er ikke slik at det i alle tilfeller hvor mor eller far drikker, har et katastrofalt utfall, selv om det heller ikke er gunstig. Foreldrenes rusmiddelbruk vil ha forskjellig uttrykksform, intensitet og varighet, og det vil ha noen å si for hvordan barna opplever dette. (Killén & Olofsson, 2003). Slik som informant 3 forteller, gir han uttrykk for at ”det ikke var noe stress”, og han forklarer det ved at han var såpass gammel når det sto på som verst. Kanskje har informanten opplevd mer trygghet og stabilitet i sitt liv i og med at han var noen år eldre en sin bror? Å oppleve trygge og harmoniske familieforhold kan forklares som beskyttelsesfaktorer i et barns liv. Det gir dermed også barnet færre risikofaktorer dersom barnet opplever slike trygge og harmoniske forhold. Disse vil igjen føre til en positiv utvikling hos barnet. (Haugen, 2008). Der er også slik at barn reagerer forskjellig, da barn har naturligvis ulik grad av ressurser, sårbarhet og mestringsevne. (Lauritzen & Waal, 2003).

For de barna som opplever at problemer knyttet til barndommen og oppveksten kommer senere, kan på mange måter oppleves som det en kalles for en traume. Traumatiske opplevelser kan være preget av kaos i slik grad at minnene også blir kaotisk. Det kan være hendelser som gir oss plager lenge etter selve hendelsen skjedde. (Kirkengen, 2009 og Ruud, 2011). Traumatiske hendelser kan øke risikoen for posttraumatiske stressreaksjoner (PTSD) (Legeforeningen, 2010). Slik som informant 1 forteller, har hun problemer med å huske barndommen sin, og kanskje kan det være derfor? Det er i følge Kirkengen (2009) derfor vanlig at man involverer andre mennesker som kan hjelpe oss med bekrefte minnene eller suppleres med andre minner. Informant 1 fortalte meg i intervjuet at hun og hennes søster tok

kontakt med en av deres faste barnevakter i barndommen. De ønsket at hun skulle fortelle litt om hvordan hun opplevde det slik at de kunne få vite mer om sin barndom. Dette eksemplet kan ha vært med på å sortere og gjøre barndommen mindre kaotisk, da man på den måten vet mer, og har mer konkret informasjon å forholde seg til. Deretter vil det bli en prosess for å kunne bearbeide disse minnene, og den hjelpen kan man blant annet få hos en psykolog. Disse psykiske plagene som følger av en slik oppvekst har vi forstått at ikke er uvanlig. Studier viser at barn som lever med foreldre som misbruker alkohol, står i stor fare for å utvikle psykososiale problemer som de har med seg inn i voksenlivet. (Amundsen & Melkeraaen, 2015). Informant 2 forteller at han opplevde angst, depresjon og nerveproblemer i etter hvert som han ble eldre. Videre får vi inntrykk av at følelsen av mindreverd er til stede hos en av informantene. En følelse av å ikke være fortjent noe godt i livet. I følge Haugland (2012) kan vi forstå emosjonell neglisjering ved barnet ikke føler seg elsket og viktig nok, samt at det er manglende støtte fra sin familie. Kanskje kan følelsen av å ikke være elsket og viktig nok for sin mot resultere i at en ikke føler seg god nok senere i livet? Manglende støtte og oppfølging i daglige rutiner og gjøremål, slik som informant 1 forteller ovenfor kan på mange måter minne oss om dette. Det er ikke bare snakk om oppfølging av de hverdagslige gjøremålene, men også den støtten og omsorgen som barn trenger kontinuerlig i livet av sine nære omsorgspersoner. Kanskje kan det være at den manglende omsorgen gjør at disse barna stenger sine følelser inne? Dersom en ikke er vant med den støtten og omsorgen vil det kanskje også bli vanskelig å uttrykke den, og også senere i livet.

Selv om to av informantene gir uttrykk for problemer i voksen alder, har de også opplevd at noe var til hjelp for dem. De forteller om trygghet, omsorg og stabilitet. Kanskje kan mange oppleve dette som svært hjelpsomt ettersom noen opplever dette som manglende i sin egen familie. Kanskje kan det virke motstridende, ved at noe var til stor hjelp, men likevel har de fått noen problemer i ettertid. Jeg tolker det slik, at hjelpen utelukker ikke det faktum at det kan bli vanskelig i etterkant. Den hjelpen som mine informanter forteller om, er den hjelpen de synes var god der og da, og den som gjorde at de klarte seg så godt.

Det er slik at noen mennesker klarer seg godt selv om livet har vært tøft mot dem, og begrepet resiliens begynte ved observasjoner av barn som fungerte godt selv om det var tydelige risikofaktorer i deres fortid (Brom & Kleber, 2009). Mine informanter har klart seg godt, og fungerer også godt, til tross for noen vansker i ettertid. De lever i dag stabile, normale liv, med jobb og utdanning. Resiliens handler om å forstå hvordan barn klarer å sikre seg positiv

utvikling selv under vanskelige forhold, og det viser seg at de barna som er resiliente, er barn som synes å ha både personlige egenskaper i seg, samt en evne til å finne støtte i miljøet rundt seg. (Fossen, 2013). Disse vil bli presentert videre i oppgaven.

4.6.2 Søsken og venners familie

Jeg har valgt her å presentere noen av de punktene som mine informanter nevnte var til hjelp for dem. De mest gjennomgående og felles for mine informanter var søsken, venner og venners familie, og jeg ønsker derfor å presentere dem videre her.

Jeg spurte informant 1 om hun trodde søskenforholdet hadde noen betydning for hvordan oppveksten var, og hun fortalte:

”[...] hadde ikke hun hatt meg, så tror jeg hun hadde hatt så store psykiske problemer at hun hadde dukka under for lengst. Da hadde hun vært så redd. Og hvis ikke jeg hadde hatt henne, så hadde jeg sikkert sulta i hjel (ler). Jeg smurte meg jo ikke mat selv.”

Det viser seg her at begge søstrene hadde stort utbytte av å være sammen. Jeg tolker det som at de både har, og tilegner ulike personlige egenskaper som til sammen utgjør en balanse hvor de får ting til å fungere.

Jeg spør også informant 2 og 3 om det samme spørsmålet, og de forteller:

”Han flytta jo etter hvert, fordi han fikk nok. Jeg mista jo da på en måte han også. Jeg var jo ikke alene, men kanskje mer alene enn jeg burde. [...] Vi hadde jo en slags stønad der, vi brukte humoren sammen om det. Hvis det bare var meg og pappa så hadde det vært verre.”

”Forholdet til min bror har aldri endret seg. Vi er MEGET gode venner, og det var vi også gjennom hele oppveksten. Min bror hadde aldri mangel på verken venner, bror eller far. [...]. Jeg tror også at siden vi var to + pappa, så gled gjennom det hele ganske greit egentlig. Men at søskenforholdet vårt hadde stor betydning er det ingen tvil om.”

Det virker som at søskenforholdene til disse brødrene gir dem mye stønad og trygghet. De bruker humoren sammen og det kan fungere. Ved å flytte fokus over mot noe som er positivt og morsomt, kan kanskje det som føles tungt og trist glemmes i et øyeblikk. Ved at de begge to er klar over situasjonen til mor, og begge er berørt av det, kan det gi styrke ved at de sammen går inn for å gjøre noe hyggelig og skape gode minner sammen.

Jeg spør mine informanter videre om det var noen andre rundt dem som var til hjelp, eller som hadde en betydning for deres liv på den tiden. Både informant 1 og 2 forteller om foreldre til deres venner som hadde stor betydning. Flere ganger blir disse foreldrene referert til som ”mamma 2” eller ”pappa 2”. Informant 1 har fortalt meg at verken vennene, eller foreldrene deres viste om rusproblematikken hjemme. Likevel var foreldrene til vennene en god støtte for henne. De stilte alltid opp ved henting og levering i ulike situasjoner, de var omsorgsfulle og trygg, noe som informantene opplevde som hjelpende i oppveksten.

Informant 2 forteller meg om en far til en kompis som alltid var der for han. Han spurte alltid hvordan han hadde det, og var klar over situasjonen i hjemmet. Informanten forteller at han aldri selv hadde et slikt åpent forhold med sin egen far, hvor han kunne snakke om følelser. Han forteller at han kunne dra hjem til han, hvor han gråt og kunne sove over der til neste dag. Denne faren var der med kontinuitet og var som en rollemodell.

Selv om informantene gir uttrykk for stønad og trygghet i hjemmet med sin bror og far, kan det virke som at det er godt for informantene å søke trøst og støtte også utenfor hjemmet. Dette kan tenkes at kommer av at de menneskene de er med utenfor hjemmet, ikke har noen direkte tilknytning til hjemmet. Vi hører ofte mennesker fortelle at de synes det er godt å snakke med noen som ikke har en tilknytning til problemet, og kanskje kan det være tilfellet her også? Samtidig vil nok informantene føle seg trygg hos denne personen. Her er det lov å være lei seg, snakke om følelsene og bare få være trist.

I alle tilfellene er det søsken og venners familie som virker å være av betydning for deres opplevelse. Det kan også vise seg at det ikke er av betydning at familiene er klar over rusproblematikken for å kunne være til hjelp. Ved å ha opplevde trygghet, stabilitet og omsorg kan være ”nok” til at det oppleves som hjelp for informantene. Det er avgjørende for et barn å ha andre viktige personer rundt seg, da disse menneskene kan gi støtte og omsorg når foreldrene ikke har kapasitet selv. Det er gjennomgående i resiliensstudier at barn har minst én betydningsfull person som reelt har brydd seg om dem. Det er en person som barnet har hatt en stabil kontakt med over tid. (Ruud, 2011) Disse personene kan på mange måter minne om de foreldrene som informantene refererer til som ”mamma og pappa 2”, men også om søsken som har vært der hele veien. Kanskje har disse foreldrene også fungere som en slags rollemodell. Ved at de i korte stunder kan oppleve en slags stønad og trygghet utenfor hjemmet, kan gjøre at de opplever en slags pause fra sitt belastende liv. Nettverket rundt barnet har slik vi ser, stor betydning for barn som lever i vanskelige situasjoner. Det er også

viktig å se på kvaliteten i disse samspillene. Dersom barna opplever kontakten med menneskene som meningsfull og positiv, og at de opplever at kontakten er preget av kjærlighet og interesse, vil det kunne redusere sårbarheten, og øke motstandskraften hos barnet. Barnet vil da bli mer resilient. (Gunnestad, 2014)

Det vil også være av betydning at barnet opplever å ha venner som er hyggelige mot andre, stiller opp og er snill mot yngre mennesker. En gruppetilhørighet som gjør at barna opplever gode sosiale sammenhenger med venner, kan forstås som en sterk beskyttende faktor når man lever i vanskelige forhold. (Ruud, 2011). En kan tenke at opplevelsen av lek, moro og felleskap kan gi barna en følelse av ”friminutt” fra problemene og vanskelighetene. Ettersom informantene nevner foreldrene til disse vennene, vil man naturligvis også gå ut fra at barna har sosial omgang med disse vennene. Dette kan gi en følelse av samhold og gruppetilhørighet som gir barna en positiv opplevelse og en følelse av tilknytning til en gruppe. Dersom barnet har god sosial kompetanse vil dette gjøre at barna finner seg venner og støttespillere i nærmiljøet, noe som kan være med på å kompensere for de vanskelige forholdene hjemme. (Fossen, 2013 og Gunnestad, 2014). Det er også slik at noen barn har lett for å komme i kontakt med andre barn og andre foreldre. Det kan komme av gode sosiale ferdigheter og et lett temperament. I slike positive samspill vil det dannes positive sirkler, som igjen fører til relasjoner med andre mennesker senere i tiden. (Ruud, 2011).

Vi ser også at søskenrelasjonene i disse barnas liv er av stor betydning. De er der med kontinuitet og blir en person en kan støtte seg på. De kan bruke humoren sammen slik som informant 2 og 3 forteller. Denne humoren kan gjøre seg gjeldene både ved at man har en forståelse og verdsettelse av humoren rundt deg, og gir også en mulighet til å se det komiske i det som skjer (Gunnestad, 2014). Dette betyr ikke nødvendigvis at de synes det er gøy å leve slik de gjør, men at man kanskje har evnen til å fokusere på noe positivt, og holde en positiv innstilling til ting rundt og se det humoristiske i det. Det kan på mange måter forstås med at man på den måten kommer i godt samspill med andre, både venner, søsken og foreldre, som igjen gjør at man tiltrekker seg positiv tiltrekning til andre rundt seg. Dette kan da være en beskyttende faktor for mange barn som lever i belastende forhold.

De kan ta på seg ulike roller for å få det til å fungere slik som informant 1 forteller. De vil alltid være klar over situasjonen da begge opplever det i mer eller mindre grad. Det vil på den måten kanskje oppleves at de slipper å skjule noe for hverandre. Søskenrelasjonene som informantene nevner kan på mange måter sammenlignes med teorien om gruppetilhørighet og

gode sosiale sammenhenger hvor det legges vekt på betydningen av å være god mot hverandre, dele på ting og stille opp for hverandre. (Ruud, 2011)

4.6.3 Mestring i skole og idrett

Under denne delen kommer det frem at opplevelsen av mestring var av betydning for informantene. Denne mestringen kunne de føle på blant annet gjennom organisert idrett og på skolen. Følelsen av å være god i noe se ut til å ha vært til hjelp for mine informanter.

Jeg spør dem om hva de selv syntes var til hjelp i barndommen.

Informant 2 forteller meg om hjelpen han fikk gjennom idretten, og jeg ber han utype hva han mener med det.

”Det var et skikkelig fristed. Det er jeg så glad for i dag. Det jeg kanskje er mest glad for å ha med meg fra barndommen er at jeg var med i organisert idrett. Å være god i ting, ja, det å ha skills i noe. Samholdet og vennene.”

Jeg spør også om det samme til informant 1 og hun legger til at hennes eget hode var av betydning. Det resulterte i at hun var flink på skolen, og også i idretten.

”[...] Mitt eget hode. Jeg var veldig flink på skolen og idretten, jeg var god i alt jeg gjorde. Jeg hadde plasser hvor jeg var flink. Ja, idretten og skolen, det har reddet meg faktisk.”

Disse utsagnene handler for meg om mestring og selvfølelse. Det kan tolkes det som at disse informantene finner trygghet og hjelp i å både det sosiale samholdet, samt det å være god i noe. At de mestrer en ting godt vil gi dem en god følelse av egenverd og selvbilde.

Alle barn er født med ulike kvaliteter som utholdenhet, motstandsdyktighet, bøyelighet og elastisitet. Disse kan i første omgang høres ut som kroppslige kvaliteter, men mener riktignok som emosjonelle kvaliteter hos barnet selv. Resiliens oppstår og utvikles gjennom komplisert og unikt samspill mellom barnets individuelle egenskaper og miljøets egenskaper. (Tembacz, 2009). Disse individuelle egenskapene barnet har, og evnen til å finne støtte i miljøet rundt seg beskytter dem for å bryte sammen ved påkjenninger og stress. De er flere forhold som utgjør dette. Blant annet kan vi finne dem i barnets sosiale kompetanse, barnets intellektuelle og problemløsende evner og gode fysiske egenskaper. (Fossen, 2013). Ovenfor har vi sett hvordan nettverket rundt barnet er av betydning, som foreldre til venner og søsken. I tillegg til

å ha minst én betydningsfull omsorgsperson rundt seg slik som drøftet ovenfor, viser det også i følge teorien at det å ha gode egenskaper i seg selv er av stor betydning for å klare seg godt. Disse faktorene som jeg presenterer videre her, er i følge Gunnestad (2014) beskyttende faktorer som gjør at barn blir mer resiliente.

Slik som både informant 1 og 2 nevner, er idretten av stor betydning. Vi kan tenke at dette er todelt ved at fellesskapet og samhörigheten gir dem én opplevelse, og mestringen av å være god i idretten gir en annen opplevelse. I følge Gunnestad (2014) er mestringsfaktorer en litt annen betegnelse på det som vi kan forstå som beskyttelsesfaktorer. Vi kan forstå en beskyttelsesfaktor som modifierer eller mildner våre reaksjoner som vanligvis vil føre til mistilpasning. Mestringsfølelsen vil kanskje være noe som sier noe om barnets prestasjoner, mens det som gjør at barn klarer seg godt er egenskaper hos barnet selv, dets miljø og samfunnet rundt. (s. 326). Selv om det kanskje vil være vanskelig å skille disse to, er det summen av dem som viser seg å være til hjelp for mine informantene, slik jeg tolker det. Det å ha gode fysiskmotoriske egenskaper kan hjelpe informantene å avreagere stress gjennom å utøve aktiviteter, lek og sport. (Fossen, 2013). Slik sett kan det forstås av disse informantene også bruker idretten som en slags frihet fra hjemmet ved at de kan konsentrere seg om en bestemt handling eller aktivitet i et gitt tidsrom. Samtidig vil de også kunne få utløp for stress ved å gjennomføre den fysiske aktiviteten. Denne aktiviteten vil også kunne gi dem god energi ved at det er sammen med andre mennesker. Informantene nevner mestring som en del av hjelpen de opplevde. At de opplever mestring gjør at følelsen av verdighet øker. At informantene føler på verdighet vil ha stor betydning for å utvikle et positivt selvbilde. (Ruud, 2011). I tillegg til å få et bedre selvbilde og føle verdighet, kan også det å være god i sportslige aktiviteter gjøre at man lettere får innpass bant andre barn og miljøet rundt den aktiviteten. (Gunnestad, 2014). Dette vil da kunne resultere i at barnet har en plass i livet hvor de føler på tilhörighet og trygghet og vil da fungere som en beskyttende faktor.

Informant 1 sier ”mitt eget hode”. Dersom barn har intellektuelle og problemløsende evner kan dette gi dem en mulighet for følelsesmessig avlastning gjennom konstruktiv og skapende utfoldelse. Dersom man kan håndtere vansker på en selvstendig måte øker opplevelsen av selvstendighet og egenverd. (Ruud, 2011). Når informanten forteller om hvordan hennes eget hode gjorde at hun klarte seg godt, kan vi forstå det med at hun mestret skolen og oppgavene der godt, samtidig som at hennes eget hode og problemløsende evner gjorde at hun kunne håndtere de vanskene ellers i livet på engen hånd også. Tidligere har vi lest hvordan hun og

søsteren gikk i ulike roller for å klare de hverdagslige utfordringene de måtte finne løsninger på selv. At informanten klarer det, gir oss inntrykk av at hun har en problemløsende evne hvor hun ser situasjonen og ser hva som må gjøres. Dette kan da øke selvfølelsen og følelsen av egenverd. Det betyr imidlertid ikke at selv om hun føler egenverd og økt selvfølelse ved akkurat dette, at alt ellers er greit. Det vil likevel være andre faktorer og opplevelser som gjør at det blir vanskelig for henne, men slik som informanten forteller, opplever hun sitt eget hode som hjelpende i tiden. Det kan også være slik at barn som har intelligens på normalnivå eller høyere, i tillegg til å være problemløsende, også gjør dem til en attraktiv person i venneflokket. (Gunnestad, 2014). I følge Mackrill (2011) utvikler barn som vokser opp i familier med eksempelvis alkoholproblemer en evne til å utvikle særlige krefter. De kan bli spesielt følsom, empatisk eller særlig god på å begi seg i konfliktfylte situasjoner. Disse ”talentene” skal en ta vare på og ta med seg videre i livet. Det kan virke som at bak de fleste svake sider, vil det gjemme seg styrker dersom man har lært å bruke dem. (s. 45)

5.0 Avslutning

I dette avsluttende kapittelet ønsker jeg å presentere en sammenfatning av studiens hovedfunn. Formålet med denne studien var å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse for å innsikt i hvordan det kan oppleves å vokse opp med foreldre i rus, og hva som var til hjelp for barna. Denne oppgaven er todelt slik som problemstillingen. I første del ligger hovedfokus på hvordan disse informantene har opplevd oppveksten, mens i andre del er hovedfokuset på hva informantene syntes var til hjelp for dem.

5.1 Sammenfatning av studiens hovedfunn.

Felles for alle mine informanter er at det er mor som drikker under deres oppvekst. Alle informantene har naturligvis opplevd denne oppveksten forskjellig, men likevel ser vi også at informantene har noen følelser og opplevelser som er felles.

Gjennom oppveksten viste det seg at mange av informantene følte på ulike følelser forbundet med deres mors alkoholmisbruk. Disse følelsene viste seg å bære preg av sinne og skuffelse, redsel og frykt. Følelsene av sinne og skuffelse ser ut til å være forbundet med at mor ikke erkjenner sitt misbruk til familien, og slik heller ikke gjør noen endringer i forhold til det. En av informantene reagerer med sterkt sinne og et ønske om å straffe mor, mens en annen informant gir uttrykk av å miste kjærligheten, interessen og kontakten med mor. Følelsen av å ikke bli hørt og forstått ser ut til å være meget frustrerende og føles håpløs. I delen som omhandler redsel og frykt viser det seg at informantene både opplever redsel for sin egen mor, men også redselen for seg selv og sitt eget liv. Informantene gir uttrykk for å føle på en konstant frykt og redsel for hva kan komme. En følelse av uforutsigbarhet er sentral. De opplever også tidvis høyt konfliktnivå og festing, og det viser seg også at informantene på det tidspunktet tilpasset seg livet og situasjonen for å skåne seg selv.

Benektelse og skjult misbruk, samt det å leve et liv i skalkeskjul, er noe alle mine informanter opplevde. Alle deres mødre fornekte sitt eget misbruk, selv om barna både ser, og observerer misbruket. Dette gjør det vanskelig for dem å forholde seg til problematikken, og gir et ubehag ved at hendelsene ikke stemmer med virkeligheten. Dette kan gjøre det vanskelig for dem å orientere seg i situasjonen de lever i. Det snakkes heller ikke mye om problematikken i hjemmet. Det viser seg at ingen, eller svært få, var klar over problematikken i hjemmet til informantene. Informantene gir uttrykk for et ønske om å klare det selv, og ikke slippe andre inn i sitt eget rot. Noen informanter lyver til andre om deres mors alkoholproblem, noe som

viser hvilken lojalitet barna har til sine foreldre. Dette kan oppleves som svært forvirrende for et barn da følelser av sorg og sinne ikke blir uttrykt når de skjuler problematikken for omverden.

Foreldrefunksjoner som foreldrenes innlevelse, og evnen til å prioritere barnas utviklingsmessige behov ser ut til å være mer eller mindre i svikt i følge informantens uttalelser. En av informantene må ta mye ansvar for seg selv og søsken, og andre opplever svært ubehagelige situasjoner ved å møte en beruset mor blant offentligheten. Dette sier noe om hvordan foreldre i rus kan miste evnen til å sette seg inn i hvordan barna har det, ved at de ikke ser hvor uheldig situasjonen er for barna. Videre får vi innsikt i hvordan informantene beskriver sin mor som pasient og lite deltagende. Det kan oppleves som altoppslukende og forstyrrende for et barn dersom mor av avisende eller tidvis gir lite nærhet og støtte. Vi får beskrivelser på berusede mennesker som sover sammen med små barn, noe som tilsier at evnen til å tenke kritisk, passe på, og skjerme barna er redusert hos mor i ruspåvirket tilstand.

I forbindelse med andre hoveddelen om hva som var til hjelp for barna, får vi innblikk i hvilke plager noen av informantene har opplevd i ettertid av oppveksten. Blant annet ser vi at muskel – og skjelettplager, angst, depresjon og nerveproblemer er noen av plagene informantene har kjent på. Noen av informantene mener dette kommer av at det ikke ble snakket noe om underveis i oppveksten. Vi får også høre at en informant ikke synes å ha noen plager i ettertid av oppveksten. Dette begrunnes med at informanten var eldre når rusen sto på som verst.

Det som informantene gav uttrykk for var til hjelp for dem viser seg å være *søsken og venners familie*. De legger vekt på deres søskenrelasjoner og hvordan de har støttet hverandre. De har brukt humor som hjelpemiddel, og tatt på seg ulike roller som ”mor” og ”far” for å få situasjonen til å fungere bedre for dem selv. De finner en slags stønad i hverandre som virker å være svært hjelpende. Venners familie viser seg å være foreldre til deres venner som de ofte refererer til som ”mamma2 og pappa 2”. Disse viser seg å fungere som rollemodeller hvor de finner trygghet og omsorg. Videre synes informantene at *mestring i idrett og skole* var hjelpende for dem. Informantene har individuelle egenskaper som viser seg å være gjeldene. Opplevelsen av å delta i drett og skole, samt følelsen av å mestre fungerer for dem i positiv retning. Dette gjør at de i tillegg til å føle på mestring og økt selvfølelse, også opplever felleskap og samhørighet til en gruppe.

Vi vet at det er omkring 50.000 – 150.000 barn som lever med foreldre som har et høykonsument alkoholforbruk. (Rossow, Moan & Natvig, 2009). Vi kan i denne studien lese om hvordan noen av disse barna har opplevd sin hverdag. Vi får innsikt i hvilke følelser de følte på, og vi kan se hva de selv mente var til hjelp for dem. Alle familier vil være forskjellige i forhold til intensitet og varighet på rusmisbruket, noe som innebærer at opplevelsene kan oppfattes noe forskjellig for informantene. Likevel ser vi at flere av informantene opplevde noe likt, noe som muligens gjør at andre mennesker i lignende situasjoner kan dra nytte av studien. De ulike egenskapene hos informantene selv, og i miljøet rundt viser seg å være til hjelp for dem. Vi leser i teorikapittelet om studier som viser at en fjerdedel av barna som vokser opp med foreldre med rusproblematikk utvikler psykiske lidelser. Vi kan også i denne studien se at to av tre har opplevd problemer i ettertid av oppveksten. Det kan på mange måter virke som at *når* problemet oppstår i et barns liv er av betydning. Disse informantene lever i dag, tross alt, velfungerende liv. De gir oss gjennom siste del av oppgaven innblikk i hva som var til hjelp for dem underveis i oppveksten. Det kan virke som at hjelpen ikke nødvendigvis utelukker det faktum at det *kan* oppstå problemer i ettertid, selv om mange faktorer spiller inn her. I 2010 kom det en ny lov med hensikt å ivareta barna som har foreldre med rusproblematikk på en bedre og systematisk måte, ettersom barnas opplevelse av trygghet, tilfredshet og omsorg er sterkt knyttet til hvilket liv foreldrene lever. Det er i dag en rettslig ramme som utgjør en plikt til å bidra med nødvendig informasjon og oppfølging av disse barna (Regjeringen, 2009). Dette gir oss håp om at barn i dag, og i fremtiden, får den oppfølging og hjelp som må til for å gjøre opplevelsen av en slik oppvekst bedre.

Referanseliste

- Amundsen, J. E. & Melkeraaen, H. (2015). *Barn i rusbelastede familier. Erfaringer fra praktisk pårørendesamarbeid*. Oslo: Kommuneforlaget
- Brandt, A. E. & Grenvik, T. H. (2010). *Med barnet i sentrum. Nye muligheter for spedbarn og småbarn av rusmiddelavhengige og psykisk syke foreldre*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Brom, D. & Kleber R. J. (2009) Resilience as the capacity for processing traumatic experiences. I: Brom D, Path-Horenczyk R, Ford J. D, editors. *Treating traumatized children: Risk, resilience and recovery*. New York: Routledge.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drugli, M. B. (2010). *Liten i barnehagen. Forskning, teori og praksis*. Oslo: Cappelen Damm.
- Evjen, R., Kielland, K. B. & Øiern, T. (2012) *Dobbelt opp. Om psykiske lidelser og rusmisbruk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fekjær, H. O. (2009). *Rus. Bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fossen, A. (2013) *Snakk med barn om følelser. En fellekapsbok for voksne og barn*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Glistrup, K. (2014). *Hvad børn ikke ved...har de ondt af. Bryd Tavsheten*. Hans Reitzels Forlag.
- Gunnestad, A. (2007). Resiliens som tilnærming i arbeid med barn som trenger særskilt hjelp. I: Sjøvik, P. (red). (2007). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gunnestad, A. (2014). Resiliens som tilnærming i arbeid med barn som trenger særskilt hjelp.(Kap. 14) I: Sjøvik, P. (2014). *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i barnehagelærerutdanningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, F. (1990). *Rusmiddelbruk i et familieperspektiv. Hvilke utviklingsmessige konsekvenser kan det få for barn?* Borgestadklinikken. Tidsskrift for norsk psykologforening.
- Haugen, R. (2008) *Barn og unges læringsmiljø 3. – med vekt på sosiale og emosjonelle vansker*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Haugland, B. S. M (2012). Familiefungering og psykososiale problemer hos barn av alkoholmisbrukene foreldre. (Kap. 5). I: Haugland, B. S. M, Ytterhus, B. & Dyregrov, K. (red). (2012). *Barn som pårørende*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Haugland, B. S. M., Yttehus, B. & Dyregrov, K. (red)(2012). *Barn som pårørende*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Henriksen, Ø. (2000). *Ikke som jeg gjør, men som jeg sier. Om rus, kommunikasjon og oppdragelse*. Tano Aschehoug.

Killén, K & Olofsson, M. (red). (2003) *Det sårbare barnet. Barn foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.

Killén, K. (2003). Samspill og tilknytning i familier med rusmiddelproblemer (kap.5) og vurdering av foreldrepotensiale (Kap.6). I: Killén, K. & Oloffson, M. (red). *Det sårbare barnet. Barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Killén, K. (2004). *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.

Killén, K. (2013). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.

Kirkengen, A.L. (2009). *Hvordan krenkende barn blir syke voksne*. Universitetsforlaget.

Kjeldtadli ,K.(1999) *Fortia er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kleven, Thor Arnfinn. (Red). (2011). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. Oslo: Unipup.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lauritzen, G. & Waal,H. (2003). Sammenheng mellom rusmiddelbruk og psykisk helse i generasjonsperspektiv. (Kap.2). I: Killén, K. & Oloffson, M. (red). *Det sårbare barnet. Barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.

Legeforeningen (2010). *Posttraumatisk stressforstyrrelse (PTSD) hos barn og ungdom*. Lastet ned fra: <http://legeforeningen.no/Fagmed/Norsk-barne--og-ungdomspsykiatrisk-forening/Faglig-veileder-for-barne-og-ungdomspsykiatri/Del-2/f-43-posttraumatisk-stressforstyrrelse-ptsd-hos-barn-og-ungdom/>

Lindgaard, H. (2008). *Afhængighed og Relationer – de pårørendes perspektiv*. København: Center for rusmiddelforskning. Aarhus Universitetet.

Mackrill, T. (2011). *Håndbog til unge og voksne fra familier med alkoholproblemer*. Dansk psykologiske forlag.

Moen, T. & Karlsdóttir, R. (red.). (2011). *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Nilssen, V.(2012). *Analyse i kvalitative studier. Den skrivende forskeren. Oslo:* Universitetsforlaget.

Oloffson, M. & Lindemann, R. (2003). Rusmiddelbruk i svangerskapet og konsekvenser for det nyfødte barnet. (Kap.3). I: Killén, K. & Oloffson, M. (red). *Det sårbare barnet. Barn, foreldre og rusmiddelproblemer.* Oslo: Kommuneforlaget AS.

Postholm, M. B.(2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier.* Oslo: Universitetsforlaget.

Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier.* Oslo: Universitetsforlaget.

Postholm, M.B & Moen, T. (2009) *Forsknings- og utviklingsarbeid i skolen. En metodebok for lærere, studenter og forskere.* Oslo: Universitetsforlaget.

Regjeringen (2014). *Frykt i ung alder påvirker hjernens arkitektur.* Lastet ned fra: https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kd/rapporter_planer/aktuelle-analyser/aktuelle-analyser-om-barnehager/frykt-i-ung-alder-pavirker-hjernens-arki/id711826/

Regjeringen (2009). *Fokus på barn som pårørende.* Lastet ned fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fokus-pa-barn-som-parorende/id589516/>

Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvalitativ metode.* Bergen: Fagbokforlaget.

Rossow, I., Moan, I. S & Natvig, H. (2009) *Nære pårørende av alkoholmisbrukere. Hvor mange er de og hvordan berøres de? ? SIRUS- Rapport nr. 9/2009* Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.. Lastet ned fra: <http://wpstatic.idium.no/www.sirus.no/2015/01/sirusrap.9.09.pdf>

Ruud, A. K. (2011). *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon med barn og ungdom i utfordrende livssituasjoner.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sundfær, A (2012) *God dag, Jeg er et barn. Om barn som lever med rus eller psykisk sykdom i familien.* Stavanger: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Skretting, A., Bye, E. K, Vedøy, T. F, Lund, K. E. (red) (2014). *Hva er alkohol. Kap.(2). I: Rusmidler i Norge 2014.* Oslo: SIRUS - Statens institutt for rusmiddelforskning. Lastet ned fra: <http://wpstatic.idium.no/www.sirus.no/2015/03/RIN2014norsk.pdf>

Thagaard,T. (2013). *Systematikk og Innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.* Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Tembracz, B. (2009). *Vokset op med alkoholproblemer. Barndom og voksenliv-Konsekvenser, modstandskraft og frigjørelse.* Dansk Psykologisk Forlag.

Tveit, K. (2011). *Historisk forskningsmetode. I: Kleven, T. A. (red). (2011). Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolkning og vurdering.* Oslo: Unipub.

Ytterhus, B. (2012). Hva er et pårørende barn? Barn mellom risiko, nytte og ei åpen framtid. (kap.2). I: Haugland, B. S. M, Ytterhus, B. & Dyregrov, K. (red). (2012). *Barn som pårørende*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Vedlegg A) Informasjon til informanter og samtykkeskjema

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjektet

”Hvordan kan det oppleves å vokse opp med foreldre som ruser seg, og hva var til hjelp for dem. Med særlig fokus på søskenrelasjoner.”

Bakgrunn og formål

Jeg studerer spesialpedagogikk ved Dronning Mauds Minne Høgskole og NTNU. Jeg er nå på det siste året og skal derfor skrive en masteroppgave. Masteroppgaven skal handle om hvordan det kan oppleves å vokse opp med en eller to foreldre som ruser seg, og hva som var til hjelp for dere i barndommen, med særlig fokus på søskenrelasjonene.

Problemstillingen vil bli ”Hvordan kan det oppleves å vokse opp med foreldre som ruser seg, og hva var til hjelp for dem. Med særlig fokus på søskenrelasjoner. ”

Hva innebærer deltagelse i studien?

I denne oppgaven vil jeg gjennomføre et intervju med deg, og det vil være et intervju der jeg ønsker å få en bedre forståelse av dine erfaringer og opplevelser av å vokse opp i et hjem med alkohol. Intervjuet vil også komme inn på hva som var til hjelp for deg i barndommen.

Intervjuet vil ha en varighet på ca. en klokke. Det vil bli gjort et lydopptak av intervjuet dersom du godkjenner det.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det vil kun være meg og min veileder i prosjektet som har tilgang til informasjon og datamateriale underveis i hele prosjektet. Det er full anonymitet knyttet til prosjektet. Alt av sensitiv informasjon om deg vil bli anonymisert underveis og i den endelige teksten.

Alt av datamateriale og notater vil bli lagret adskilt fra øvrige data, og alt vil bli slettet og makulert ved endt prosjekt. Nåværende sluttdato for prosjektet er satt til 20.05.2015, men det er muligheter for en eventuell utsettelse.

Frivillig deltagelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn, og uten at det vil gi noen konsekvenser. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du har noen spørsmål til studien, ta gjerne kontakt med meg, Marte Smedsund på 47876202 eller smedsund@gmail.com, eller min veileder Arve Gunnestad på ArveGunnestad@dmmh.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Mvh.

Marte Smedsund

Masterstudent i spesialpedagogikk.

Samtykke til deltagelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltager, dato)

Vedlegg B) Intervjuguide

Intervjuguide

Bakgrunn og formål:

Jeg studerer spesialpedagogikk ved Dronning Mauds Minne Høgskole og NTNU. Jeg er nå på det siste året og skal derfor skrive en masteroppgave. Masteroppgaven skal handle om hvordan det kan oppleves å vokse opp med en eller to foreldre som ruser seg, og hvordan en søskenrelasjon har vært med å påvirket denne oppveksten. Problemstillingen vil bli

”Hvordan kan det oppleves å vokse opp med foreldre som ruser seg, og hva var til hjelp? Med særlig fokus på søskenrelasjoner.”

For å kunne besvare problemstillingen på best mulig måte ønsker jeg å intervju 4 personer der to og to er søsken.

Bakgrunns spørsmål:

- 1 Kjønn:
- 2 Ca. Alder: (yngst/eldst, evt. hvor mange år mellom)
- 3 Hvem har du hovedsakelig bodd sammen med i oppveksten?
- 4 Hvor lenge bodde du hjemme med dine foreldre?
- 5 Hvor lenge bodde du sammen med din søster/bror?

Hovedspørsmål:

Oppvekst

- 1 Kan du si noe om hvordan din oppvekst var når du bodde sammen med dine foreldre?
- 2 Vet du noe om hvilke rusmidler og hvor mye din mor/far ruset seg?
- 3 Hvordan opplevde du din mor/fars rusmisbruk? Hvordan påvirket det deg?
- 4 Er det noen episoder eller hendelser du husker spesielt godt? Hvorfor? Hvilke tanker gjør du det om det?

Hva var til hjelp?

- 1 Kan du fortelle litt om forholdet du hadde til ditt søsken gjennom oppveksten?
- 2 Snakket dere søsken sammen om rusmisbruket?

-Hvis ja, Hva snakket dere om? Hvilken betydning hadde det for deg?

-Hvis nei, hvorfor ikke?

- 3 Har du noen tanker om deres søskenforhold hadde noen betydning for dere i den situasjonen dere var i?
- 4 Tror du at du hadde reagert annerledes på situasjonen dersom du var uten din bror/søster?
- 5 Snakker dere om hvordan oppveksten var i dag?
- 6 Var det noe annet du syntes var til hjelp i barndommen din?
- 7 Kan du si noe om din oppvekst med rus har påvirket deg som person i dag?
- 8 Er det noe mer du vil fortelle?

Vedlegg C) Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Hans Petter Ulleberg
Pedagogisk institutt NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 09.03.2015

Vår ref: 42157 / 3 / IB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 10.02.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

42157	<i>Barn som vokser opp med foreldre som ruser seg</i>
Behandlingsansvarlig	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Hans Petter Ulleberg</i>
Student	<i>Marte Smedsund</i>

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Inga Brautaset

Kontaktperson: Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Marte Smedsund smedsund@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@iuo.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrra.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uib.no